

Strasbūrā (*Strasbourg*), 2024. gada 15. novembrī.

ZIŅOJUMS

**LATVIJAS VALDĪBAI
PAR KOMITEJAS VIZĪTI LATVIJĀ**

NO 2024. GADA 22. LĪDZ 31. MAIJAM

Pieņemts 2024. gada 8. novembrī.

Satura rādītājs

KOPSAVILKUMS	3
I. IEVADS	4
A. Vizīte, ziņojums un turpmākie pasākumi	4
B. Delegācijas rīkotās apspriedes un īstenotā sadarbība	4
II. VIZĪTES LAIKĀ KONSTATĒTAIS UN IETEIKTĀ RĪCĪBA.....	6
A. Cietumi	6
1. Provizoriskās piezīmes.....	6
a. Atjaunināta informācija par Latvijas iestāžu veiktajiem pasākumiem	6
b. Apmeklētās ieslodzījuma vietas	7
c. Slikta izturēšanās no personāla puses.....	8
2. Vardarbība starp ieslodzītajiem	8
a. Ievainojumu fiksēšana un izmeklēšana.....	8
b. Vardarbības starp ieslodzītajiem daudzveidīgie cēloņi	16
<i>i. Ieslodzīto neformālā hierarhija.....</i>	<i>16</i>
<i>ii. Nelegālo narkotiku lietošana</i>	<i>22</i>
<i>iii. Personāla klātbūtnes trūkums izmitināšanas telpās</i>	<i>25</i>
3. Citi ar veselības aprūpi ieslodzījuma vietās saistīti jautājumi	27

KOPSAVILKUMS

2024. gada *ad hoc* vizītes Latvijā mērķis bija pārbaudīt attieksmi pret personām ieslodzījuma vietās, un veikt turpmākus pasākumus saistībā ar 2022. gada vizītes laikā konstatēto situāciju.

Ziņojumā par savu 2022. gada periodisko vizīti Komiteja ar nopietnām bažām atzīmēja, ka daudzi tās ilgstoši paustie ieteikumi, no kuriem daži tika sniegti jau pirmajā vizītē Latvijā 1999. gadā, joprojām nav īstenoti (vai ir īstenoti tikai daļēji). Tas jo īpaši attiecās uz ieslodzīto neformālās hierarhijas kaitīgo ietekmi Latvijas cietumos un līdz ar to arī uz vardarbību starp ieslodzītajiem (kuras apmērus iestādes lielā mērā nenovērtēja, jo netika veikta efektīva izmeklēšana un ieslodzīto neformālās hierarhijas normas aizliedza ieslodzītajiem sūdzēties).

Šajā ziņojumā izklāstītie 2024. gada vizītes secinājumi liecina, ka vairākās kritiskās jomās joprojām nav vērojams progress. Starp tām ir kopmītņu tipa (*dormitory-type*) telpu pārveidošana par kameras/šūnu tipa (*cellular-type*) telpām, ieslodzīto neformālās hierarhijas kaitīgās ietekmes novēršana, kā arī uzlabojumi iespējamu vardarbības starp ieslodzītajiem gadījumu reģistrēšanā, ziņošanā un efektīvā izmeklēšanā. Turklāt ir ievērojami jāpalielina ieslodzījuma vietu darbinieku skaits un viņu klātbūtne ieslodzījuma vietās. Būtu arī jāturpina attīstīt ieslodzīto reintegrāciju un jānodrošina atbilstoša palīdzība ieslodzītajiem, kuriem ir problēmas ar atkarību izraisošām vielām.

Jo īpaši, Komiteja secina, ka Latvijas iestādes joprojām ne tuvu nav pilnībā izpildījušas savu pienākumu aizsargāt ieslodzītos no vardarbības starp ieslodzītajiem, kā arī veikt efektīvu izmeklēšanu, ja tā notiek.

Turklāt Komiteja norāda, ka ieslodzīto neformālā hierarhija joprojām ir dziļi iesakņojusies gandrīz visos cietuma ikdienas dzīves aspektos.

Komiteja atkārtoti pauž savu jau izteikto viedokli, ka neformālās hierarhijas zemākai kastai piederošo ieslodzīto situācija, kas atsevišķos gadījumos ir pielīdzināma mūsdienu verdzībai (piespiedu darba veidā), varētu uzskatīt par ilgstošu Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. panta pārkāpumu. 3. pants cita starpā aizliedz visu veidu pazemojošu izturēšanos un nosaka valsts iestādēm pienākumu veikt atbilstošus pasākumus, lai nepieļautu šādu izturēšanos, tostarp, ja to īsteno ieslodzītie.

Turklāt personāla skaits ir pilnīgi nepietiekams, lai cietumu darbinieki spētu aizsargāt ieslodzītos no citiem ieslodzītajiem, kuri varētu vēlēties viņiem nodarīt kaitējumu, vai lai nepieļautu aizliegtu priekšmetu, jo īpaši nelegālo narkotiku, piegādi cietumos. Patiesi, pašreizējais personāla skaits un pieeja neļauj attīstīt dinamisku drošības pieeju vai veidot jēgpilnu saskari starp ieslodzījuma vietu personālu un ieslodzītajiem, kas ļautu personālam izprast ieslodzīto vajadzības, palīdzēt viņiem risināt ikdienas dzīves jautājumus un motivēt viņus iesaistīties mērķtiecīgās darbībās.

Komiteja aicina Latvijas iestādes ievērojami pastiprināt centienus izskaust ieslodzīto neformālās hierarhijas ietekmi cietumu sistēmā, kas cita starpā grauj valsts autoritāti, veicina vardarbību starp ieslodzītajiem un nelegālo narkotiku pieejamību cietumos.

I. IEVADS

A. Vizīte, ziņojums un turpmākie pasākumi

1. Atbilstoši Eiropas Konvencijas par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu 7. pantam (turpmāk tekstā – Konvencija) *Komitejas delegācija* īstenoja vizīti Latvijā no 2024. gada 22. līdz 31. maijam.

Komiteja uzskatīja, ka vizīte bija nepieciešama “ņemot vērā apstākļus” (sk. Konvencijas 7. panta 1. punktu), un tās mērķis bija pārbaudīt, kā tiek īstenoti Komitejas ieteikumi, kas tika formulēti ziņojumā par 2022. gadā veikto periodisko vizīti attiecībā uz vardarbību starp ieslodzītajiem un ieslodzīto neformālās hierarhijas ietekmi Latvijas cietumos. Tā bija Komitejas desmitā vizīte Latvijā.¹

2. Vizīti īstenoja turpmāk minētie *Komitejas* pārstāvji.

- Viktors Zaharija (*Victor Zaharia*) (delegācijas vadītājs)
- Dovile Jodkaite (*Dovilė Juodkaitė*)
- Tinatins Uplisašvili (*Tinatin Uplisashvili*).

3. Atbalstu delegācijai sniedza Daļa Žukauskiene (*Dalia Žukauskienė*) no *Komitejas* Sekretariāta, un viņiem asistēja eksperte Mažena Ksela (*Marzena Ksel*), medicīnas doktore, bijusī Polijas ieslodzījuma vietu pārvaldes Medicīnas nodaļas vadītāja.

4. Vizītes laikā delegācija apmeklēja Daugavgrīvas, Jēkabpils, Jelgavas un Valmieras cietumu.

5. Ziņojumu par vizīti *Komiteja* pieņēma savā 115. sanāksmē, kas notika no 2024. gada 4. līdz 8. novembrim, un nosūtīja Latvijas iestādēm 2024. gada 15. novembrī. Dažādie Komitejas ieteikumi, **komentāri un informācijas pieprasījumi šajā ziņojumā ir norādīti treknrakstā**. Komiteja lūdz Latvijas iestādes **triju mēnešu laikā** sniegt atbildi, kurā būtu iekļauta pilnīga informācija par darbībām, ko tās ir veikušas, lai īstenotu Komitejas ieteikumus, un atbildēt uz komentāriem un informācijas pieprasījumiem, kas ir formulēti šajā ziņojumā.

B. Delegācijas rīkotās apspriedes un īstenotā sadarbība

6. Vizītes laikā delegācija tikās ar Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietnieci Kristīni Pommeri un ieslodzījuma vietu pārvaldes vadītāju Dmitriju Kaļinu, kā arī citām Tieslietu ministrijas un ieslodzījuma vietu pārvaldes vadošajām amatpersonām.

7. Vizītes laikā delegācijas sadarbība ar Latvijas iestādēm visos līmeņos kopumā bija teicama. Delegācijai bija ātri pieejamas visas ieslodzījuma vietas, kuras tā vēlējās apmeklēt, tā varēja personiski tikties ar personām, ar kurām tā vēlējās runāt, un tai tika nodrošināta piekļuve informācijai, kas bija nepieciešama tās uzdevuma veikšanai.

Komiteja vēlas izteikt pateicību par palīdzību, ko vizītes laikā tās delegācijai sniedza apmeklēto iestāžu vadība un personāls, kā arī par atbalstu, ko sniedza tās sadarbības koordinatore Tieslietu ministrijā Kristīne Ķipēna.

8. Tomēr Komiteja ir spiesta vēlreiz atgādināt, ka sadarbības princips starp Konvencijas Pusēm un Komiteju neaprobežojas tikai ar pasākumiem, kas tiek veikti, lai atvieglotu apmeklējošās delegācijas darbu. Tas arī prasa veikt izlēmīgus pasākumus, lai uzlabotu situāciju, ņemot vērā Komitejas ieteikumus.

1. Iepriekšējo Komitejas vizīšu ziņojumi un Latvijas iestāžu atbildes ir pieejamas Komitejas tīmekļvietnē [“CPT un Latvija”](#).

Ziņojumā par savu 2022. gada periodisko vizīti Komiteja ar nopietnām bažām jau atzīmēja, ka daudzi tās ilgstoši paustie ieteikumi, no kuriem daži tika sniegti jau pirmajā vizītē Latvijā 1999. gadā, joprojām nav īstenoti (vai ir īstenoti tikai daļēji). Tas jo īpaši attiecās uz ieslodzīto neformālās hierarhijas kaitīgo ietekmi Latvijas cietumos un līdz ar to arī uz vardarbību starp ieslodzītajiem (kuras apmērus iestādes lielā mērā nenovērtēja, jo netika veikta efektīva izmeklēšana un ieslodzīto neformālās hierarhijas normas aizliedza ieslodzītajiem sūdzēties).

9. Šajā ziņojumā izklāstītie 2024. gada vizītes konstatējumi liecina, ka joprojām nav panākts progress situācijas uzlabošanā cietumos un daudzu būtisku trūkumu novēršanā, uz kuriem Komiteja ir norādījusi daudzu gadu garumā. Vēl nopietnākas bažas rada tas, ka Komitejai radās iespaids, ka Latvijas iestādes, šķiet, neapzinās problēmas apmērus.

Komiteja uzsver: ja tās ieteikumu īstenošanā netiks panākts progress, tā būs spiesta apsvērt Konvencijas 10. panta 2. punkta piemērošanu.² Komiteja cer, ka Latvijas iestāžu ātra un izlēmīga rīcība Komitejas ieteikumu īstenošanā novērsīs šādu nepieciešamību.

Komiteja aicina Latvijas iestādes ievērojami pastiprināt centienus izskaust ieslodzīto neformālās hierarhijas ietekmi cietumu sistēmā, kas cita starpā grauj valsts autoritāti, veicina vardarbību starp ieslodzītajiem un veicina nelegālo narkotiku pieejamību cietumos.

10. Attiecībā uz Komitejas vizīšu ziņojumu publicēšanu: kopš Komiteja pirmās vizītes Latvijā pirms aptuveni 20 gadiem Latvijas iestādes ir uzskatījušas par svarīgu ievērot standarta praksi, pieprasot publicēt Komitejas vizītes ziņojumus kopā ar atbilstošām valdības atbildēm. Komiteja atzinīgi vērtē šo pieeju.

Tomēr pēdējos gados gan Ministru komiteja, gan Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja caurredzamības labad ir mudinājušas dalībvalstis apņemties īstenot automātisku turpmāko Komitejas vizīšu ziņojumu un saistīto valdības atbildžu publicēšanu. Tas ļautu publicēt Komitejas vizītes ziņojumus vienu mēnesi pēc to nosūtīšanas iestādēm. Šī kārtība paredz valsts iespēju konkrētā gadījumā pagarināt publicēšanas termiņu.

Komiteja aicina Latvijas iestādes piekrist iepriekš izklāstītajai automātiskās publicēšanas kārtībai.

2. 10. panta 2. punkts nosaka: "Ja Puse nesadarbojas vai atsakās uzlabot situāciju, ņemot vērā Komitejas ieteikumus, Komiteja var pieņemt lēmumu pēc tam, kad Pusei ir bijusi iespēja darīt zināmu savu viedokli, ar divu trešdaļu balsu vairākumu sniegt publisku paziņojumu par šo jautājumu."

II. VIZĪTES LAIKĀ KONSTATĒTAIS UN IETEIKTĀ RĪCĪBA

A. Cietumi

1. Provizoriskās piezīmes

a. Atjaunināta informācija par Latvijas iestāžu veiktajiem pasākumiem

11. Vizītes sākumā, tiekoties ar Tieslietu ministrijas un Ieslodzījuma vietu pārvaldes augstākajām amatpersonām, Komitejas delegācija tika informēta par jaunākajiem notikumiem ieslodzījuma vietu sistēmā.

12. Saskaņā ar Latvijas iestāžu sniegto informāciju vizītes laikā kopējā cietumu ietilpība bija 4822 vietas, bet kopējais ieslodzīto skaits – 3300 personas, t. i., 68,2% aizpildījums, turklāt lielākā daļa ieslodzīto joprojām ir izmitināti vairākām personām paredzētās kopmītnēs.³ Turklāt saskaņā ar Eiropas Padomes ikgadējo sodu statistiku *SPACE I 2023*⁴ ieslodzīto skaits Latvijā ir samazinājies no 257,2 uz 100 000 iedzīvotāju 2013. gadā līdz 171,5 2023. gadā.

Tas ir ievērojami pozitīvs pavērsiens, tomēr ieslodzīto skaits Latvijā joprojām ir viens no augstākajiem Eiropā, un **Komiteja vēlētos saņemt informāciju no Latvijas iestādēm par to, kā tās plāno turpināt mazināt šo skaitu, tostarp par to, kā piemērot ar brīvības atņemšanu nesaistītus pasākumus pirmstiesas, tiesas un soda izciešanas, kā arī pēctiesas posmā.**

13. Delegācija tika informēta arī par to, ka cietuma būvniecība Liepājā, ko saskaņā ar sākotnējiem plāniem bija paredzēts pabeigt līdz 2019. gadam, tagad beidzot ir uzsākta, un ir paredzams, ka jaunais cietums ar 1200 vietām un tikai divvietīgām kamerām sāks darboties no 2026. gada.⁵

Komiteja ir vairākkārt paudusi viedokli, ka iebiedēšanas un vardarbības risks ir augstāks lielas ietilpības cietumu kopmītnēs un ka šādi izmitināšanas apstākļi var veicināt cietumu subkultūru attīstību un sekmēt noziedzīgu organizatorisko struktūru uzturēšanu un kohēziju. Turklāt šādi apstākļi var ne tikai ļoti sarežģīt vai pat padarīt neiespējamu pienācīgu personāla veiktu kontroli; šāda izmitināšana neizbēgami nozīmē arī privātuma trūkumu ieslodzītajiem viņu ikdienas dzīvē. Tāpēc jaunajā cietumā ir ieteicami kameras (*cellular-type*) tipa izmitināšanas apstākļi.

Tomēr Komiteja vēlas uzsvērt, ka tai ir nopietnas bažas par ļoti lielu cietumu kompleksu būvniecību, kas vēsturiski ir izrādījušies grūti pārvaldāmi un nespēj nodrošināt mērķtiecīgus pakalpojumus, kuri ir nepieciešami dažādām tajos esošajām ieslodzīto grupām. Lai nepieļautu iespējamo negatīvo ietekmi uz ieslodzīto un personāla ikdienas saskarsmi un pilnveidotu iespējas nodrošināt mērķtiecīgu režīmu un ieslodzīto saskarsmi ar ārpusauli, būs ļoti svarīgi rūpīgi izstrādāt dažādās kompleksa daļas un pārvaldības struktūru.

Komiteja aicina Latvijas iestādes veikt visus iespējamus pasākumus, lai ievērojami paātrinātu ieslodzījuma vietu modernizācijas procesu, jo īpaši pārorientējoties uz kameras(*cellular-type*) tipa izmitināšanas apstākļiem saprātīga izmēra iestādēs. Komiteja lūdz Latvijas iestādes sniegt sīkāku informāciju par modernizācijas plāniem un pašreiz plānotajiem termiņiem šajā procesā.

14. Līdztekus jaunā Liepājas cietuma atklāšanai ir paredzēts, ka 2026. gada pavasarī stāsies spēkā pilnīgi jauns Soduzpildes likums. Saskaņā ar Latvijas iestāžu sniegto informāciju viena no galvenajām izmaiņām būs saistīta ar to, ka būs tikai divu veidu cietumi – atklātie un slēgtie (daļēji slēgtie cietumi tiks likvidēti). Tiek ziņots, ka šīs izmaiņas atvieglos ieslodzīto virzību reintegrācijas

3. Vairākām personām paredzētās kopmītnes ar līdz 30 gultām, atvērtas visu diennakti.

4. Saskaņā ar [SPACE I 2023 ziņojumu](#), mediāna un vidējais ieslodzīto skaits Eiropas Padomes dalībvalstīs ir attiecīgi 106,5 un 123,9.

5. 2024. gada vizītes laikā vēl joprojām nebija sīkākas informācijas par to, kuri cietumi tiks slēgti pēc jaunā cietuma atklāšanas Liepājā.

ceļā.

15. Atzinīgi vērtējot iepriekšminētos notikumus, Komiteja joprojām pauž nopietnas bažas par to, ka, neņemot vērā tās ilgstošos ieteikumus (tostarp ziņojumā par periodisko vizīti 2022. gadā), Latvijas iestādes vēl nav veikušas stingrus pasākumus, lai novērstu sistēmiskus un pastāvīgus trūkumus saistībā ar šīs vizītes galveno mērķi, proti, vardarbību starp ieslodzītajiem un ieslodzīto neformālās hierarhijas ietekmi cietumos.

Kā ir izklāstīts turpmākajās sadaļās, joprojām trūkst progresu attiecībā uz:

- pāreju no kopmītņu tipa izmitināšanas uz kameru tipa (*cellular-type*) izmitināšanu;
- ieslodzīto neformālās hierarhijas kaitīgās ietekmes novēršanu;
- uzlabojumiem aizdomu par vardarbību starp ieslodzītajiem reģistrēšanā, ziņošanā un efektīvā izmeklēšanā;
- ievērojamu ieslodzījuma vietu darbinieku skaita un viņu klātbūtnes ieslodzījuma vietās palielināšanu;
- ieslodzīto reintegrācijas programmu turpmāku attīstību un
- atbilstošas palīdzības sniegšanu ieslodzītajiem, kuriem ir problēmas ar atkarību izraisošām vielām.

b. Apmeklētās ieslodzījuma vietas

16. Komitejas delegācija apmeklēja Daugavgrīvas, Jēkabpils, Jelgavas un Valmieras cietumu.⁶

17. Vizītes laikā Daugavgrīvas cietumā (ietilpība 1191), kas tika izveidots 2008. gadā, administratīvi apvienojot Daugavpils un Grīvas cietumu, atradās 1066 pieaugušie ieslodzītie vīrieši, tostarp 61 ieslodzītais sodīts ar mūža ieslodzījumu, un 110 ieslodzītie, kuri bija apcietināti uz izmeklēšanas laiku (visi uz izmeklēšanas laiku apcietinātie atrodas Daugavpils nodaļā).

2024. gada vizītes laikā Komitejas delegācija apmeklēja tikai cietuma Grīvas nodaļu, kurā bija izvietoti 675 notiesātie pieaugušie vīrieši, tostarp desmit notiesātie sodīti ar mūža ieslodzījumu. Saskaņā ar Sodū izpildes kodeksa 13. pantu, kas pieļauj slēgtu, daļēji slēgtu vai atvērtu cietuma nodaļu organizēšanu vienā cietumā,⁷ divi ieslodzītie izcieš sodu atklātā nodaļā, 25 – daļēji slēgtā nodaļā, bet pārējie 648 – slēgtā cietuma apstākļos.

Ieslodzītie tika izmitināti 13 vienībās (tās bija izvietotas vai nu vienā no pieciem korpusiem ar daudzvietīgām kamerām (līdz 15 gultām, ar sanitārajiem mezgliem kamerā), vai arī vienā no divām kopmītņu ēkām, kurās bija istabas ar 16 gultām).

18. Jēkabpils cietumā (ietilpība 422) tika izvietoti 264 pilngadīgi notiesātie vīrieši (259 daļēji slēgtā cietumā un pieci – atklātā cietumā). Ieslodzītie tika izmitināti deviņās vienībās; tikai vienā no tām bija kameras (*cellular-type*) tipa telpas, bet visas pārējās bija kopmītnes, kurās bija līdz 25 gultām.

19. Jelgavas cietumā (374 vietas), kas ir tikai slēgtā tipa cietums, tika izmitināti 273 pieaugušie ieslodzītie vīrieši, tostarp pieci uz izmeklēšanas laiku apcietinātie un seši uz mūžu notiesātie ieslodzītie. Ieslodzītie tika izmitināti deviņās vienībās (piecos korpusos); četrās vienībās bija kameras tipa (*cellular-type*) izmitināšanas apstākļi ar ne vairāk kā piecām gultām.

6. Daugavgrīvas un Jelgavas cietums pēdējo reizi tika apmeklēts Komitejas 2022. gada periodiskās vizītes laikā, Valmieras cietums pēdējo reizi tika apmeklēts 2011. gadā, bet Jēkabpils cietums – 2009. gadā.

7. Turklāt saskaņā ar Sodū izpildes kodeksa 50.³ pantu notiesātie slēgtajos cietumos izcieš sodu divās soda izciešanas režīma pakāpēs – zemākajā un augstākajā. Notiesātajiem atklātajos cietumos un audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem soda izciešanas režīma pakāpes nenosaka.

20. Valmieras cietumā (ietilpība 506 vietas) tika izmitināti 217 pieaugušie ieslodzītie vīrieši, tostarp 51 uz izmeklēšanas laiku apcietinātais; visi notiesātie izcietā sodu daļēji slēgtā cietumā. Notiesātie ieslodzītie tika izmitināti piecās kopmītnu tipa vienībās ar līdz 30 gultām vienā telpā, bet uz izmeklēšanas laiku apcietinātie tika turēti atsevišķā korpusā, kuru veido daudzvietīgas kameras līdz četrām gultām katrā. Delegācija tika informēta, ka 2024. gada vasarā tiks atvērts jauns korpus ar divvietīgām kamerām (ietilpība 200 vietas); **Komiteja vēlētos saņemt apstiprinājumu par šo attīstību, kā arī informāciju par to, kā šis jaunais korpusa ir ietekmējis izmitināšanas apstākļus pārējā cietuma teritorijā.**

c. Slikta izturēšanās no personāla puses

21. Delegācija nav saņēmusi nekādus apgalvojumus par to, ka apmeklētajos cietumos cietuma personāls būtu fiziski slikti izturējies pret ieslodzītajiem. Kopumā delegācijas aptaujātie ieslodzītie apgalvoja, ka cietuma personāls pret viņiem izturas pareizi. Tomēr delegācija novēroja, ka personāla trūkuma dēļ (kas dažos cietumos ir sasniedzis katastrofāli zemu līmeni)⁸ starp ieslodzītajiem un ieslodzītāju vietu personālu ir ļoti maz jēgpilnas saziņas.

2. Vardarbība starp ieslodzītajiem

a. Ievainojumu fiksēšana un izmeklēšana

22. Komiteja atzīmē, ka daudzi no delegācijas aptaujātajiem ieslodzītajiem (tostarp cietušie un liecinieki) nelabprāt runāja par vardarbību starp ieslodzītajiem. To ietekmē vairāki faktori, tostarp nerakstītās ieslodzīto neformālās hierarhijas normas, kas aizliedz sūdzēties par citiem ieslodzītiem, bailes no atreibības un neuzticēšanās cietuma personāla spējai viņus aizsargāt, ja viņi tomēr iesniegtu sūdzību vai sniegtu informāciju par vardarbību starp ieslodzītajiem.

Tomēr, salīdzinot dažādus informācijas avotus, delegācija varēja gūt skaidru priekšstatu par ieslodzīto neformālās hierarhijas izplatību un tās sekām apmeklētajos cietumos (tostarp par vardarbību starp ieslodzītajiem). Tas iekļāva ievainojumu reģistru un medicīniskās dokumentācijas, ziņojumu par incidentiem, iekšējās izmeklēšanas lietu pārbaudi, kā arī attiecīgo ieslodzīto un darbinieku aptaujāšanu.

23. Delegācija tika informēta, ka nav atsevišķa tiesību akta, kas noteiktu ieslodzīto gūto ievainojumu fiksēšanas un ziņošanas kārtību, un ka medicīnas personāls ievēro tādu pašu kārtību, kādā veic nesen ieradušos ieslodzīto medicīnisko apskati.⁹

Saskaņā ar Latvijas iestāžu sniegto informāciju, kad ieslodzītais tiek uzņemts cietumā vai pēc incidenta, viņam tiek rūpīgi pārbaudīti nobrāzumi, sasitumi un citas traumu pazīmes. Ārsts reģistrē ievainojumus īpašā reģistrā un aizpilda ievainojumu uzskaites (tostarp personas ķermeņa kontūru) veidlapu, kurā apraksta ieslodzītā sūdzības, ievainojuma apstākļus (pēc ieslodzītā teiktā) un sniedz objektīvu veselības stāvokļa novērtējumu; turklāt, ja iespējams, tiek uzņemts fotoattēls. Pēc medicīniskās palīdzības sniegšanas ievainojuma gadījumā, ārsts iesniedz rakstveida ziņojumu dežurējošajam cietuma priekšniekam palīgam.

24. Vizītes laikā delegācijas ārsts pārbaudīja ievainojumu reģistrus un ar tiem saistīto medicīnisko dokumentāciju, pievēršot uzmanību ierakstiem, kas bija veikti kopš 2024. gada sākuma, t. i., četrarpus mēnešus pirms Komitejas vizītes.

8. Sk. 71. un 72. punktu turpmāk tekstā.

9. Ministru kabineta 2015. gada 2. jūnija noteikumi Nr. 276 "Apcietināto un notiesāto personu veselības aprūpes īstenošanas kārtība".

Diemžēl, pamatojoties uz konstatējumiem, Komitejai atkal ir jāsecina, ka ievainojumu fiksēšana joprojām ir ļoti nekvalitatīva, īpaši Daugavgrīvas, Jēkabpils un Jelgavas cietumā. Ievainojumu apraksti kopumā bija diezgan īsi un neskaitīti, bet vēl lielākas bažas radīja tas, ka vairumā gadījumu medicīniskajā dokumentācijā nebija ieraksta par pārbaudāmās personas sniegto ziņojumu par ievainojuma gūšanas apstākļiem;¹⁰ **tas ir nepieņemami, un tas ir nekavējoties jānovērš.**

Tajos retajos gadījumos, kad šāds ziņojums bija, dokumentācijā nebija iekļauti ārsta apsvērumi par iespējamo ievainojuma izcelsmi vai atbilstību starp medicīniskajiem konstatējumiem un pārbaudītās personas sniegto ziņojumu. Acīmredzot saskaņā ar attiecīgajiem tiesību aktiem šādu novērtējumu ir tiesīgs veikt tikai tiesu medicīnas ārsts.¹¹

Turklāt, izņemot divus ļoti zemas kvalitātes fotoattēlus, kas bija uzņemti Jēkabpils cietumā,¹² delegācijas pārbaudītajās medicīniskajās lietās nebija neviena ievainojumu fotoattēla un, visbeidzot, daži no ievainojumiem vispār nebija fiksēti īpašajos reģistros.

Tika konstatēts, ka Valmieras cietumā situācija ir nedaudz labāka, iespējams, pateicoties iekšēji organizētām mācībām par ievainojumu fiksēšanu, ko nodrošināja tiesu medicīnas ārsts.

25. Komiteja vēlreiz aicina Latvijas iestādes nodrošināt, lai ieslodzīto gūtie ievainojumi vienmēr tiktu sīki un vispusīgi aprakstīti.

Uzņemot ieslodzījumā, katrai personai ir jāveic rūpīga medicīniskā apskate, pēc kuras ir jāizveido sīks ieraksts. Tāda pati kārtība būtu jāievēro pēc vardarbīga incidenta ieslodzījuma vietā vai ikreiz, kad policija ieslodzīto pēc dalības izmeklēšanas darbībās nogādā atpakaļ cietumā.

Šādas medicīniskās apskates protokolā ir jāiekļauj:

- (i) **attiecīgās personas paziņojumu pārskats, kas attiecināmi uz medicīnisko pārbaudi (tostarp veselības stāvokļa apraksts un jebkādas sūdzības par sliktu izturēšanos pret šo personu);**
- (ii) **pilns objektīvs medicīnisko slēdzienu apraksts, kas pamatojas uz rūpīgu pārbaudi;**
- (iii) **veselības aprūpes speciālista novērojumi, ņemot vērā i) un ii), norādot konsekvenci starp visiem sniegtajiem apgalvojumiem un objektīviem medicīniskiem slēdzieniem.**

Protokolā ir jāiekļauj arī veikto papildpārbaūžu rezultāti, sīki secinājumi par veiktajām specializētajām konsultācijām, ievainojumu ārstēšanu vai jebkādam turpmāk veiktām procedūrām.

Medicīniskās apskates protokolēšana ievainojumu gadījumos ir jāveic uz šim nolūkam paredzētas īpašas veidlapas ar “ķermeņa kartēm” ievainojumu atzīmēšanai, kas tiks glabāta ieslodzītā medicīniskajā lietā. Ievainojumi ir jānofotografē un fotoattēli ir jāpievieno attiecīgās personas medicīniskajai dokumentācijai. Turklāt dokumenti ir sistemātiski jāapkopo īpašā ievainojumu reģistrā, kurā ir jāreģistrē visi ievainojumu veidi.

10. No otras puses, iekšējās izmeklēšanas lietās bija iekļauti cietušo ieslodzīto ziņojumi.

11. Jāatzīmē, ka saskaņā ar pārskatīto Stambulas protokolu par spīdzināšanas un citu nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidu efektīvu izmeklēšanu un dokumentēšanu klīniskās prasmes, kas ir nepieciešamas, lai dokumentētu fiziskus un psiholoģiskus spīdzināšanas un sliktas izturēšanās pierādījumus, iekļauj klīniskās pamatprasmes. Lai veiktu novērtēšanu saskaņā ar Stambulas protokolu, nav nepieciešama tiesu medicīnas eksperta sertifikācija, lai gan dažās valstīs tā var būt normatīvā prakse un dažkārt tiek izmantota, lai apzināti izslēgtu neatkarīgu klīnicistu liecības no tiesas procesa. Sk. šeit: [Stambulas protokols](#).

12. Vienā no tām ir redzams ievainojums acs tuvumā, kas ir nosegts ar plāksteri, bet otrā – skrambas uz rokām, kas tika iegūtas, kamēr attiecīgais ieslodzītais mazgāja rokas ar ziepēm.

Esošās procedūras ir jāpārskata, lai nodrošinātu, ka gadījumos, kad veselības aprūpes speciālists reģistrē ievainojumus, kas atbilst ieslodzītā apgalvojumiem par sliktu izturēšanos (vai pat ja apgalvojumu nav, liecina par sliktu izturēšanos), par to nekavējoties un sistemātiski tiktu informēta attiecīgā izmeklēšanas iestāde.

Veselības aprūpes speciālistam ir jāinformē attiecīgais ieslodzītais, ka šāda ziņojuma rakstīšana ir nepieciešama sliktas izturēšanās novēršanas sistēmas ietvaros, ka šis ziņojums automātiski ir jānosūta skaidri norādītai neatkarīgai izmeklēšanas iestādei un ka šāda nosūtīšana neaizstāj sūdzības iesniegšanu atbilstošā formā. Katras pārbaudes rezultāti, tostarp iepriekšminētie paziņojumi un veselības aprūpes speciālista secinājumi/novērojumi, ir jādara pieejami ieslodzītajai personai un tās advokātam.

Valsts iestādēm ir jāpiedāvā īpašas mācības veselības aprūpes speciālistiem par to, kā ir jāveic ieslodzīto medicīniskā apskate, kā jāreģistrē jebkādi novērotie ievainojumi un kā jāziņo par tiem.

Iestādēm arī ir jānodrošina, lai pret veselības aprūpes speciālistiem, kuri pilda pienākumu reģistrēt un ziņot par traumām, netiktu vērstas represijas.

Jāievieš centralizēta sistēma ievainojumu reģistrēšanai, lai labāk uzraudzītu situāciju, atklātu incidentus un identificētu iespējamos riskus, lai nepieļautu vardarbību starp ieslodzītajiem.

26. Visos apmeklētajos cietumos Komitejas delegācijas ārsts konstatēja medicīnisku dokumentāciju par ievainojumiem, kas norāda uz vai liecina par vardarbību starp ieslodzītajiem. Kā ir izklāstīts iepriekš, šī dokumentācija reti iekļāva cietušās personas paziņojumu par ievainojuma izcelsmi, bet, ja tāds bija, lielākoties attiecīgie ieslodzītie to skaidroja kā “nelaimes gadījumu”.

27. Grīvas nodaļā no 38 ievainojumiem, kas 2024. gadā tika reģistrēti līdz Komitejas vizītei, 19 (t. i., 50%) norādīja uz vardarbību starp ieslodzītajiem vai liecināja par to, trim ieslodzītajiem bija laužas ribas; sešiem – brūces galvā, bet pārējiem – hematomas un brūces ap acīm un/vai dažādi ievainojumi sejā (uz vaiga, pieres vai deguna). Nevienā no dokumentiem par šiem ievainojumiem nebija cietušā ieslodzītā paziņojuma par ievainojumu izcelsmi.

Delegācija aptaujāja četrus ieslodzītos ar reģistrētiem ievainojumiem: divi atteicās atklāt savu ievainojumu izcelsmi, viens apgalvoja, ka guvis sporta traumu, un viens ieslodzītais atzina, ka viņu ieslodzījuma kameras biedri sita par cigarešu zādzību.¹³

28. Jēkabpils cietumā no 15 ievainojumiem, kas 2024. gadā tika reģistrēti līdz Komitejas vizītei, seši (t. i., 40%) norādīja uz vardarbību starp ieslodzītajiem vai liecināja to, četriem ieslodzītajiem bija hematomas ap acīm, bet pārējiem diviem – dažādi ievainojumi uz sejas. Tikai vienā no šiem gadījumiem tika reģistrēts cietušā ieslodzītā paziņojums – viņa paskaidrojums par hematomām ap abām acīm bija tāds, ka viņš esot cietis nelaimes gadījumā sporta nodarbību laikā.

Delegācija aptaujāja divus ieslodzītos ar reģistrētiem ievainojumiem – viens no viņiem atteicās atklāt savu ievainojumu izcelsmi, otrs apgalvoja, ka guvis sporta traumu.

29. Jelgavas cietumā no 16 ievainojumiem, kas tika reģistrēti 2024. gadā līdz Komitejas vizītei, seši (t. i., 38%) norādīja uz vardarbību starp ieslodzītajiem vai liecināja par to, vienam ieslodzītajam bija laužas ribas, vienam – vairāki sejas lūzumi un laužts pirksts, trim – galvas traumas, bet vienam – vairākas hematomas uz sāniem un muguras. Nevienā no dokumentiem par šiem ievainojumiem nebija cietušā ieslodzītā paziņojuma par ievainojumu izcelsmi.

Tomēr delegācija aptaujāja trīs ieslodzītos ar reģistrētiem ievainojumiem, un, lai gan viens no viņiem atteicās atklāt savu ievainojuma izcelsmi, pārējie divi atzina, ka viņus ir ievainojuši citi ieslodzītie (lai gan viņi atteicās atklāt konkrēto uzbrucēju vārdus).

30. Valmieras cietumā no 28 ievainojumiem, kas tika reģistrēti 2024. gadā līdz Komitejas vizītei,

13. Viens no delegācijas aptaujātajiem kameras biedriem apstiprināja šo apgalvojumu.

deviņi (t. i., 31%) norādīja uz vardarbību starp ieslodzītajiem vai liecināja par to, vienam ieslodzītajam bija kreisās rokas lūzums, vienam – brūce galvā, sešiem – hematomas ap acīm un vienam – pirkstu locītavu nobrāzumī. Septiņas no šīm deviņām lietām iekļāva ievainoto ieslodzīto paziņojumus par to, kā ir radušies ievainojumi: divi ieslodzītie apgalvoja, ka viņi ir nokrituši, viens – ka tas ir noticis sporta negadījumā, trīs – ka viņiem ir uzbrucis cits ieslodzītais un pēdējais (ar pirkstu locītavu nobrāzumiem) – vienā no šīm lietām bija iespējama vainīgais.

Delegācija aptaujāja piecus ieslodzītos ar reģistrētiem ievainojumiem: viens no viņiem apgalvoja, ka kritis, ejot pa ledu, bet pārējie – ka guvuši traumu, spēlējot futbolu. Turklāt kāds ieslodzītais apgalvoja, ka esot lauzis ribu kautiņā, bet vērsās pēc medicīniskās palīdzības tikai tad, kad jau vairākas nedēļas bija cietis pastāvīgas sāpes. Ievainojumu reģistrā nebija ieraksta par šo negadījumu, tikai ieslodzītā medicīniskajā dokumentācijā bija ieraksts par sāpēm sānos.

31. Ieslodzītais no Jelgavas cietuma, kurš guva vairākus sejas lūzumus un pirksta lūzumu, tika ievainots vairākas dienas pirms Komitejas vizītes cietumā un vizītes laikā ārstējās Olaines cietuma slimnīcā. Saskaņā ar incidentu reģistra datiem viņš tika atrasts uz sporta zāles grīdas, taču noliedza jebkādu vardarbību starp ieslodzītajiem, apgalvojot, ka paslīdējis un atsities ar galvu pret grīdu. Jāatzīmē, ka nelaimes gadījuma dienā videonovērošana sporta zālē un gaitenī, kas ved uz sporta zāli, nedarbojās (direktors vainoja nepietiekamu finansējumu). Komiteja arī atzīmē, ka viens ieslodzītais saņēma disciplinārsodu par to, ka incidenta laikā mēģināja aizliegt cietuma apsargiem iekļūt sporta zālē.

Lielākā daļa ieslodzīto, kurus delegācija aptaujāja Jelgavas cietumā, zināja par šo incidentu, bet atteicās apspriest detaļas, ierosinot delegācijai runāt ar *smotriščiju*.¹⁴ *Smotriščijs*, no savas puses, piekrita runāt par incidentu un nenoliedza, ka tas esot bijis “sankcionēts” kautiņš.

Delegāciju informēja, ka lieta ir nosūtīta Ieslodzījuma vietu pārvaldes Izmeklēšanas departamentam.
Komiteja vēlas saņemt informāciju par šīs izmeklēšanas rezultātiem.

32. Delegācija arī pārbaudīja 2024. gada (līdz Komitejas vizītei) reģistrus un lietas, kas attiecas uz iekšējām izmeklēšanām, kuras tika veiktas četros apmeklētajos cietumos pēc ieslodzītā ar ievainojumiem konstatēšanas. Tā uzzināja, ka standarta kārtība ir aptaujāt attiecīgo ieslodzīto, viņa kameras biedrus un/vai citus lieciniekus¹⁵ un attiecīgo cietuma personālu.

Komiteja atzīmē, ka visos bez izņēmuma delegācijas izskatītajos 54 gadījumos iekšējā izmeklēšana tika izbeigta pierādījumu par vardarbību starp ieslodzītajiem trūkuma dēļ, jo visi cietušie ieslodzītie apgalvoja, ka ievainojumi ir gūti nelaimes gadījumā (paslīdot uz grīdas, krītot no gultas, krītot pa kāpnēm, ģībstot vannasistabā, gūstot sporta traumu utt.).

Pat vienā ļoti retā gadījumā, kad iekšējās izmeklēšanas lietā bija iekļauts veselības aprūpes personāla atzinums, ka ievainojumi (“abu acu periorbitālas hematomas un galvas trauma”) varētu būt radušies vardarbības starp ieslodzītajiem rezultātā, iekšējā izmeklēšana tomēr tika slēgta, jo pats ieslodzītais turpināja uzstāt, ka viņš nevienu nevaino savos ievainojumos.

33. Saskaņā ar Latvijas iestāžu sniegto informāciju, konstatējot ieslodzīto ar ievainojumiem, cietuma personālam ir jāreģistrē incidents notikumu reģistrā un jāiesniedz rakstveida ziņojums cietuma priekšniekam. Ja ir aizdomas par vardarbību starp ieslodzītajiem, attiecīgos dokumentus nosūta Ieslodzījuma vietu pārvaldes Izmeklēšanas departamentam.

Izmeklēšanas departaments izskata sūdzības/materiālus par vardarbību starp ieslodzītajiem saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 369.–373. pantu, pieņemot lēmumu vai nu ierosināt kriminālprocesi saskaņā ar Krimināllikuma XIII nodaļu (Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību), vai arī atteikties ierosināt kriminālprocesi.

14. “Augstākās kastas ieslodzītais”; vairāk par viņu lomu skatiet sadaļā par ieslodzīto neformālo hierarhiju turpmāk tekstā.

15. Liecinieku aptaujāšana parasti bija pilnīgi neproduktīva, jo pastāvēja neformāls aizliegums sadarboties ar administrāciju vai palīdzēt tai.

34. Latvijas iestādes sniedza statistiku par 2023. gadā un 2024. gada pirmajā ceturksnī četrās apmeklētajās ieslodzītuma vietās reģistrētajiem ievainojumiem – gan tiem, kas ir reģistrēti kā nelaimes gadījumi, gan tiem, kurus ieslodzītuma vietu pārvalde uzskata par vardarbības starp ieslodzītajiem (tabulā norādīti kā VSI) sekām.

Turpmāk 1. tabulā ir norādīts arī 2024. gada pirmajā ceturksnī reģistrēto ievainojumu skaits, kas, pēc *Komitejas delegācijas* locekļa mediķa domām, norādīja uz vardarbību starp ieslodzītajiem vai liecināja par to (kā ir minēts iepriekš 27.–30. punktā).

35. Komiteja atzīmē, ka cietuma personāls un līdz ar to arī ieslodzītuma vietu pārvalde uzskata par vardarbības starp ieslodzītajiem sekām tikai ļoti nelielu skaitu ievainojumu, kurus ir guvuši ieslodzītie.

Kā ir redzams 1. tabulā, saskaņā ar ieslodzītuma vietu pārvaldes datiem Jēkabpils, Jelgavas un Valmieras cietumā 2024. gada pirmajā ceturksnī nav bijuši ar vardarbību starp ieslodzītajiem saistīti ievainojumi, bet Daugavgrīvas cietumā bija tikai deviņi gadījumi (apvienojot gadījumus gan Daugavpils, gan Grīvas nodaļā). Tomēr šāda interpretācija ļoti atšķiras no Komitejas delegācijas secinājumiem, kas rūpīgi pārbaudīja ievainojumu reģistrus un aptaujāja dažus no ievainotajiem ieslodzītajiem šajos četros cietumos.

1. tabula

Cietums	2023. gada negadījumi	2023. gada VSI	2024. gada 1. cet. negadījumi	2024. gada 1. cet. VSI saskaņā ar iestāžu datiem	2024. gada 1. cet. ievainojumi, kas, Komitejas ieskatā, norāda uz vai liecina par VSI
Daugavgrīva (ietilpība 1191)	141	17	35	9	15 (Grīvas nodaļā)
Jēkabpils (ietilpība 422)	28	4	10	0	3
Jelgava (ietilpība 374)	30	3	13	0	3
Valmiera (ietilpība 506)	28	0	11	0	3

36. Ņemot vērā turpmāk ziņojumā aprakstīto situāciju Latvijas cietumos, ieslodzīto ievainojumu skaits, to piedēvēšana nelaimes gadījumiem un izmeklēšanas trūkums rada daudzas bažas, tostarp par oficiālo datu ticamību un šķietamo valsts nespēju nodrošināt ieslodzīto drošību.

Tas, ka vairumā gadījumu medicīniskā dokumentācija nesaturēja cietušā ieslodzītā paskaidrojumu par ievainojuma izcelsmi un medicīnisku skaidrojumu, nesniedz nekādu pārliecību. **Komiteja vēlas saņemt Latvijas iestāžu komentārus par šiem jautājumiem, tostarp par to, kā tās plāno noteikt iespējamus ievainojumu cēloņus, ja nav pieejams ticams cietušā ieslodzītā paziņojums, kā arī par to, kā tās plāno efektīvi un ticami izmeklēt incidentus, lai turpmāk varētu pienācīgi izprast un tādējādi būtiski mazināt ieslodzīto ievainojumu risku un pasargāt vardarbības starp ieslodzītajiem rezultātā cietušās personas no turpmākām sekām.**

37. Komiteja norāda, ka saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem, ja personas miesas bojājumi, ko ir novērtējis tiesu medicīnas eksperts, nesasniedz viegla miesas bojājuma sliekšni,¹⁶ incidents netiek uzskatīts par noziegumu un kriminālprocess tiek izbeigts, pamatojoties uz Kriminālprocesa kodeksa 377. panta pirmās daļas 2. punktu, saskaņā ar kuru kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva.¹⁷

Komiteja norāda arī uz to, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 7. panta 2. punktu kriminālprocesu par Krimināllikuma 130. panta 2. punktā paredzēto nodarījumu (viegla miesas bojājuma tīšu nodarīšanu) var uzsākt tad, ja ir saņemts tās personas pieteikums, kurai ir nodarīts kaitējums.¹⁸

Tomēr Komiteja arī atzīmē, ka 2014. gadā Krimināllikuma 130. pants tika grozīts, pievienojot kā vainu pastiprinošu apstākli viegla miesas bojājuma tīšu nodarīšanu, ja to ir izdarījusi persona, kura ir ievietota īslaicīgas aizturēšanas vai ieslodzījuma vietā. Pēc Komitejas domām, to var uzskatīt par svarīgu soli uz priekšu cietienos mazināt vardarbību starp ieslodzītajiem, jo tas ļauj uzsākt kriminālvajāšanu pat viegla miesas bojājuma gadījumā bez attiecīgās personas pieteikuma. Tomēr šķiet, ka pēdējos gados neviens ieslodzītais nav ticis saukts pie atbildības saskaņā ar 130. panta trešās daļas 4. punktu. **Komiteja vēlas saņemt Latvijas iestāžu komentārus par grozītā Krimināllikuma 130. panta piemērošanu, kā arī informāciju par to, vai kopš šīs tiesību normas stāšanās spēkā kāds ieslodzītais ir notiesāts saskaņā ar to, un, ja ne, kādi ir iemesli.**

38. 2. tabulā ir norādīta Latvijas iestāžu sniegtā statistika no četriem Komitejas apmeklētajiem cietumiem par kriminālprocesi saistībā ar vardarbību starp ieslodzītajiem, kas tika uzsākti 2023. gadā un 2024. gada 1. ceturksnī, kā arī par atteikumu skaitu uzsākt kriminālprocesu šādos gadījumos (visi tie pamatojas uz Kriminālprocesa likuma 377. panta pirmās daļas 2. punktu).

Tabulas pēdējā ailē ir norādīts 2024. gada 1. ceturksnī apmeklētajos četros cietumos reģistrēto ievainojumu skaits, kas, pēc Komitejas delegācijas ārsta atzinuma, pārsniedz viegla ievainojuma sliekšni, kā ir noteikts attiecīgajos tiesību aktos.¹⁹

16. Saskaņā ar Kritērijiem miesas bojājumu smaguma pakāpes noteikšanai smaguma pakāpi un cēloņsakarību nosaka tiesu medicīnas eksperts. Tiesu medicīnas ekspertīzes laikā nosaka arī miesas bojājumu izraisīto veselības traucējumu apmēru un to izsaka procentos. Saskaņā ar Kritērijiem viegli miesas bojājumi ir tādi, kas ir izraisījuši īslaicīgus veselības traucējumus no septiņām līdz 21 dienai vai ilgstošus veselības traucējumus, kas ir mazāk nekā 10%.

17. Atkarībā no iespējamā vainīgā statusa lieta tiek izmeklēta tālāk (un persona tiek saukta pie atbildības, ja tiek atzīta par vainīgu) saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksu vai Sodpildes kodeksu (ja iespējamais vainīgais ir ieslodzītais).

18. Tas pats pants nosaka arī to, ka kriminālprocesu var uzsākt arī tad, ja nav saņemts pieteikums no personas, kurai ir nodarīts kaitējums, ja šī persona fizisku vai psihisku trūkumu dēļ pati nespēj īstenot savas tiesības.

19. Saskaņā ar Kritērijiem miesas bojājumu smaguma pakāpes noteikšanai krūškaula, vienas vai vairāku ribu lūzumi bez iekšējo orgānu bojājumiem tiek uzskatīti par vidēji smagiem (tas ir, vairāk nekā viegliem) miesas bojājumiem.

2. tabula

Cietums	2023. gada procesi	2023. gada atteikumi	2024. gada 1. cet. procesi	2024. gada 1. cet. atteikumi	2024. gada 1. cet. ievainojumi, kas, Komitejas ieskatā, pārsniedz viegla miesas bojājuma sliekšni
Daugavgrīva (ietilpība 1191)	1	6	1	2	3 (lauztas ribas, visi Grīvas nodaļā)
Jēkabpils (ietilpība 422)	1	2	0	0	0
Jelgava (ietilpība 374)	0	1	0	0	1 (lauztas ribas)
Valmiera (ietilpība 506)	0	0	1	0	0

39. Jāatzīmē, ka Komitejas apmeklēto četru cietumu kopējā oficiālā ietilpība ir 2493 ieslodzītie, kas ir 52% Latvijas cietumu kopējās ietilpības. Pamatojoties uz iepriekšējos punktos minētajiem konstatējumiem, Komitejai ir grūti noticēt, ka 15 mēnešos ir bijuši tikai 15 gadījumi, kad tika apsvērta kriminālprocesa uzsākšana par iespējamu vardarbību starp ieslodzītajiem (tika ierosinātas četras lietas un 11 lietās tika atteikts ierosināt kriminālprocesu pēc izmeklētāja veiktas iepriekšējas pārbaudes), ņemot vērā šajā ziņojumā izklāstītos daudzus faktorus, kas veicina vardarbību starp ieslodzītajiem.

Turklāt Komiteja norāda, ka tajā pašā laikposmā visos pārējos Latvijas cietumos kopā bija 30 gadījumi, kad par iespējamu vardarbību starp ieslodzītajiem tika uzsākts (vai pēc izmeklētāja veiktas iepriekšējas pārbaudes tika atteikts uzsākt) kriminālprocess;²⁰ t. i., visās Latvijas ieslodzījuma vietās, kurās ir gandrīz 5000 ieslodzīto, 15 mēnešos bija tikai 45 šādi gadījumi. **Komiteja vēlētos saņemt Latvijas iestāžu komentārus par iemesliem, kāpēc Komitejas apmeklētajos četros cietumos ir tik maz centienu izmeklēt iespējamo vardarbību starp ieslodzītajiem, lai ierosinātu krimināllietu.**

40. Turklāt Komiteja vēlas precizēt dažas neatbilstības, kas ir norādītas 2. tabulā, proti, uzsāktu (vai atteikto) kriminālprocesu skaitu Daugavgrīvas un Jelgavas cietumos 2024. gada 1. ceturksnī, ņemot vērā Komitejas konstatējumus, kas ir atspoguļoti tabulas pēdējā ailē.

Saskaņā ar delegācijas pārbaudītajiem dokumentiem Daugavgrīvas cietumā 2024. gada 1. ceturksnī trīs ieslodzītie ir guvuši ribu lūzumus, un 2. tabulā ir redzams, ka šajā laikā tika uzsākts (un, kā tika ziņots, joprojām turpinās) kriminālprocess par vienu iespējamu vardarbības starp ieslodzītajiem lietu. Tomēr divos pārējos gadījumos tika atteikts uzsākt kriminālprocesu, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377. panta pirmās daļas 2. punktu (izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva).

20. No tiem 24 bija saistīti ar incidentiem Rīgas Centrālcietumā.

Komiteja vēlas saņemt informāciju no Latvijas iestādēm par to, vai šie trīs gadījumi (viens uzsākts kriminālprocess un divi atteikumi) ir saistīti ar trim gadījumiem, kad tika laužtas ribas, un, ja tā, kāds ir iznākums lietā, kurā tika uzsākts kriminālprocess.

Turklāt Komiteja vēlas saņemt informāciju par iemesliem, kāpēc abās pārējās lietās tika atteikts uzsākt kriminālprocesu, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377. panta pirmās daļas 2. punktu. Precīzāk, vai tiesu medicīnas eksperts šajās lietās secināja, ka ribu lūzums ir tikai viegls miesas bojājums, lai gan saskaņā ar attiecīgajiem Latvijas tiesību aktiem vienas vai vairāku ribu lūzums bez iekšējo orgānu bojājumiem ir vidēji smags miesas bojājums?²¹

Ja viens vai vairāki no trim gadījumiem (viens uzsākts kriminālprocess un divi atteikumi) nav saistīti ar kādu no Komitejas *delegācijas* konstatētajiem trim laužto ribu incidentiem, **Komiteja vēlas saņemt informāciju par to, kādas izmeklēšanas darbības ir veiktas, lai noskaidrotu šo incidentu raksturu, un, ja tie ir bijuši ieslodzīto savstarpējās vardarbības rezultāts, vainīgo personu identitāti.**

Pievēršoties Jelgavas cietumam, saskaņā ar delegācijas pārbaudītajiem dokumentiem 2024. gada 1. ceturksnī viens ieslodzītais guva ribu lūzumu²², tomēr par iespējamo vardarbību starp ieslodzītajiem šajā gadījumā netika uzsākts kriminālprocess vai tika atteikts to uzsākt. **Komiteja vēlas saņemt informāciju par izmeklēšanas darbībām, kas tika veiktas, lai noskaidrotu šā incidenta būtību.**

41. Latvijas iestādes informēja Komiteju, ka tiesu medicīnas novērtējums (ekspertīze) ir obligāts ikreiz, kad tiek uzsākts kriminālprocess par iespējamu vardarbību starp ieslodzītajiem, kuras rezultātā ir nodarīti miesas bojājumi, lai noteiktu miesas bojājumu smagumu un izdarītā nozieguma smaguma pakāpi. 3. tabulā ir norādīta iestāžu sniegtā informācija par 2023. gadā un 2024. gada 1. ceturksnī veikto tiesu ekspertīžu skaitu attiecībā uz šādiem gadījumiem četros apmeklētajos cietumos.

3. tabula

Cietums	2023. gada tiesu medicīnas ekspertīze	2024. gada 1. cet. tiesu medicīnas ekspertīze
Daugavgrīva	1	1
Jēkabpils	1	0
Jelgava	1	0
Valmiera	0	1

42. Komiteja vēlas precizēt neatbilstību starp 2. un 3. tabulā norādīto informāciju par Daugavgrīvas cietumu.

Saskaņā ar 2. tabulā norādīto informāciju 2024. gada 1. ceturksnī tika pieņemts tikai viens lēmums uzsākt kriminālprocesu par iespējamu vardarbību starp ieslodzītajiem un divi atteikumi. Tomēr 3. tabulā ir redzams, ka tiesu medicīnas ekspertīze šajā periodā tika pieprasīta tikai vienu reizi, lai gan 2024. gada 1. ceturksnī Daugavgrīvas cietumā no ribu lūzuma cieta trīs ieslodzītie.

Komiteja vēlas saņemt informāciju no Latvijas iestādēm par to, vai divos gadījumos, kad ieslodzītie guva ribu lūzumus, tika pieņemts lēmums atteikt uzsākt kriminālprocesu (pamatojoties uz to, ka gūtais ievainojums nerasniedza vidēji smagu miesas bojājumu

21. Plašāku informāciju par pretrunām saistībā ar Daugavgrīvas cietumā pieprasīto tiesu ekspertīzi sk.

42. punktā turpmāk tekstā.

22. Ar vairākiem sejas lūzumiem saistītais gadījums notika 2024. gada 2. ceturksnī, un Komiteja to jau ir izskatījusi šā ziņojuma 31. punktā.

slieksni), nepieprasot tiesu medicīnas ekspertīzi un nesaņemot tiesu medicīnas eksperta novērtējumu par miesas bojājuma smaguma pakāpi.

43. Komiteja ir vairākkārt uzsvērusi, ka ieslodzītāja vietu iestāžu pienākums rūpēties par ieslodzītajiem iekļauj arī pienākumu aizsargāt ieslodzītos no citiem ieslodzītajiem, kas varētu vēlēties viņiem nodarīt kaitējumu.²³ Turklāt valsts iestādēm ir procesuāls pienākums uzsākt un veikt efektīvu izmeklēšanu attiecībā uz visiem argumentētiem apgalvojumiem par sliktu izturēšanos, tostarp, ja to ir izdarījušas privātpersonas. Šādi izmeklēšanai ir jābūt tādi, kas ļautu noskaidrot faktus, identificēt un, ja nepieciešams, sodīt vainīgos.²⁴ Visbeidzot, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. pants papildus nosaka, ka oficiāla izmeklēšana ir jāveic pat tad, ja nav saņemta skaidra sūdzība, bet ir pietiekami skaidras norādes, ka varētu būt notikusi slikta izturēšanās.²⁵

Lai risinātu vardarbību starp ieslodzītajiem, nepieciešama daudzpusīga pieeja, kas iekļauj pastiprinātu pastāvīgu ieslodzīto uzvedības uzraudzību (tostarp potenciālo vainīgo un cietušo identificēšanu), pienācīgu ziņošanu par aizdomīgiem un apstiprinātiem ieslodzīto savstarpējās iebiedēšanas/vardarbības gadījumiem, rūpīgu visu incidentu izmeklēšanu un, ja nepieciešams, piemērotu sankciju vai citu pasākumu veikšanu, kā arī efektīvu vardarbības mazināšanas intervences pasākumu izstrādi. Vadībai un personālam būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība risku un vajadzību novērtēšanai, klasifikācijai un atsevišķu ieslodzīto nodalīšanai, lai nodrošinātu, ka ieslodzītie netiek pakļauti citu ieslodzīto kaitējumam.

44. 2024. gada vizītes konstatējumi liecina par to, ka, pastāvīgi saglabājoties vardarbības starp ieslodzītajiem pamatcēloniem, kā arī nomācošam ieslodzīto uzticības trūkumam, ka personāls spēs garantēt viņu drošību, Latvijas iestādes joprojām ir tālu no tā, lai pilnībā īstenotu savu pienākumu rūpēties un veikt efektīvu izmeklēšanu. Šie vardarbības starp ieslodzītajiem pamatcēloņi ir sīkāk aprakstīti turpmākajās nodaļās (ieslodzīto neformālā hierarhija, nelegālo narkotiku lietošana un ļoti nepietiekama personāla klātbūtne ieslodzītāja vietās, plašākā kontekstā – pārsvarā dominējošie kopmītņu tipa izmitināšanas apstākļi).

a. Vardarbības starp ieslodzītajiem daudzveidīgie cēloņi

i. Ieslodzīto neformālā hierarhija

45. 2024. gada vizītes rezultāti liecina, ka ieslodzīto neformālā hierarhija joprojām ir dziļi iesakņojusies gandrīz visos Latvijas cietumu ikdienas dzīves aspektos, jo ikvienam ieslodzītajam ir jāpieder pie vienas no trim kastām: *blatnīje pacani* (augstākā kasta), *mužiki* (skaita ziņā vislielākā, vidējā kasta) vai *ļevīje* (zemākajai kastai piederošie ieslodzītie).

Lielākā daļa Latvijas cietumos lietotā cietumu žargona ir krievu valodā, un attiecīgie kastu nosaukumi nozīmē “krutie zagļi”, “veči” un “nepareizie/kreisie”²⁶. Piederību konkrētai kastai parasti nosaka vairāki faktori,²⁷ tostarp izdarītais noziegums, saistība ar organizēto noziedzību (ja tāda ir), seksuālā orientācija vai iepriekšējā seksuālā pieredze, finanšu stāvoklis, iepriekšējs ieslodzījums un parādi cietumā vai ārpus tā. Turklāt pat nejauša ieslodzīto neformālās hierarhijas daudzo, nerakstīto noteikumu pārkāpšana (piemēram, cigaretes paņemšana no zemākās kastas ieslodzītā vai tās pacelšana no grīdas) automātiski nozīmētu pazemināšanu kastā.

23. Sk. arī attiecīgo Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, jo īpaši lietās *Premninny v. Russia* (pieteikums Nr. 44973/04, 2011. gada 10. februāra spriedums, 87.–90. punkts) un *Gjini v. Serbija* (pieteikums Nr. 1128/16, 2019. gada 15. janvāra spriedums, 77. punkts).

24. Sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā *X un citi v. Bulgaria* (pieteikums Nr. 22457/16, 2021. gada 2. februāra spriedums, 184. punkts).

25. Sk. *lietu Gjini pret Serbiju* (pieteikums Nr. 1128/16, 2019. gada 15. janvāra spriedums, 93. punkts).

26. Dažkārt, lai apzīmētu zemāko kastu, lietoja arī latviešu valodas vārdu “kreisie”.

27. Ieejot kamerā, katram ieslodzītajam tika uzdots galvenais jautājums “*kto ti po žizni?*” (tas krievu valodā nozīmē “kas tu dzīvē esi?”), un atbilde uz šo jautājumu noteica viņa kastu. Mēģinājumi slēpt jebkādu būtisku informāciju bija ne tikai veltīgi, bet arī ļoti bīstami, jo varēja izraisīt bargus sodus no citu ieslodzīto puses.

Komiteja atzīmē, ka četros apmeklētajos cietumos augstākā līmeņa vadība bija gatava atklāti apspriest ieslodzīto neformālo hierarhiju²⁸ un izaicinājumus, ko tā rada veiksmīgai cietuma pārvaldībai. Šāda atklātība ir apsveicama, un Komiteja cer, ka Latvijas iestādes nodrošinās, ka neviens darbinieks (zemākā vai augstākā līmeņa) netiks pakļauts represijām par to, ka atklāti apsprieda situāciju ar delegāciju.

46. Pēc delegācijas sastapto cietumu vadītāju un darbinieku domām, lielākās ieslodzīto neformālās hierarhijas negatīvās sekas ir saistītas ar *blatnije* varu cietumā. Viņi spēj izraisīt plašu nepakļaušanos (piemēram, masveida badastreiku, atteikšanos doties uz darbu vai skolu utt.), kontrolēt nelegālo narkotiku un mobilo tālrunu kontrabandu un tirdzniecību (to organizē un kontrolē *blatnije*),²⁹ radīt šķēršļus ieslodzīto veiksmīgai reintegrācijai (tostarp piespiest izdarīt jaunus noziegumus) un radīt šķēršļus narkomānu rehabilitācijai (*blatnije* nerakstītā aizlieguma dēļ jebkurai kastai, izņemot *ļevije*, piedalīties rehabilitācijas programmās Olaines atkarības ārstēšanas centrā³⁰).

Vadītāji paskaidroja, ka vājāka ieslodzīto neformālā hierarhija atvieglo cietuma personāla darbu; ja ieslodzīto starpā ir mazāka vienotība (vai arī nav viena pārstāvja, ar kuru būtu “jāvienojas”), cietuma personālam ir vieglāk uzrunāt atsevišķus ieslodzītos un mudināt viņus aktīvāk iesaistīties reintegrācijas procesā.

Turklāt cietuma vadītāji atzina, ka hierarhijas stingri noteikto nerakstīto noteikumu dēļ – neziņot par citu ieslodzīto rīcību, gandrīz visi starp ieslodzītajiem notikušie vardarbības gadījumi, kas izraisīja ievainojumus, palika neatrisināti un nesodīti, jo lielākā daļa cietušo stāstīja personālam, ka viņi vienkārši “nokrita no kāpnēm” vai “nokrita no gultas”, vai “paslīdēja dušā” (sk. arī 26.–30. punktu). Saskaņā ar aptaujāto darbinieku teikto, hierarhija aizliedz ieslodzītajiem sūdzēties cietuma administrācijai, turklāt ieslodzītie neticēja personāla spējai garantēt viņu drošību cietumā, ja viņi iesniegtu sūdzību.³¹

47. Kā delegācijai bieži tika stāstīts daudzās sarunās ar ieslodzītajiem, katrā cietumā bija tā sauktais smotrjaščijs³² (galvenais ieslodzītais)³³ ar vietniekiem katrā cietuma korpusā vai nodaļā. Visi vietnieki nodrošināja noteiktu cietuma iekšējās kārtības noteikumu ievērošanu,³⁴ risināja konfliktus starp ieslodzītajiem un deva atļauju sodīt tos, kuri pārkāpa nerakstītos ieslodzīto neformālās hierarhijas noteikumus. Soda varēja īstenot ar sišanu, izspiešanu, psiholoģiskiem draudiem vai personas kastas pazemināšanu (piemēram, piespiežot pārcelties uz *ļevije* kameru).³⁵

28. Iekļaujot aptuveno katras kastas pārstāvju procentuālo īpatsvaru katrā cietumā. Turklāt delegācija atzīmēja, ka ieslodzījuma vietu darbinieki zināja katra ieslodzītā kastu katrā kamerā vai kopmītnes istabā.

29. Mobilais tālrunis maksājis no 200 līdz 1000 eiro; informāciju par nelegālo narkotiku cenām sk. 61. punktā.

30. Vairāk sk. 69. punktā turpmāk tekstā.

31. Jēkabpils cietuma vadība norādīja, ka ieslodzītie nereti ir atklājuši administrācijai vainīgo vārdus, bet atteikušies noformēt savus paziņojumus. Kā tika ziņots, vadība pēc tam mēģināja neoficiāli “sodīt” vainīgos, piemēram, pārvietojot viņus uz kameras (*cellular-type*) tipa telpām.

32. Vārds *smotrjaščijs* krievu valodā nozīmē “pārraugs”. Viņus ieceļ tā sauktais *vor v zakone* (likumīgais zaglis), noziedznieks hierarhijas virsotnē, lai uzraudzītu ieslodzīto neformālās hierarhijas noteikumu (tā saukto *vorovskije zakoni* (zagļu likumu) ievērošanu, darbotos kā starpnieki starp administrāciju un ieslodzītajiem, risinātu konfliktus starp ieslodzītajiem un pārvaldītu kopējo fondu, tā saukto *obščaku*.

33. Katra apmeklētā cietuma vadība to nenoliedza un sniedza informāciju par šo ieslodzīto identitāti un viņu kameras/telpas numuru. Grīvas nodaļā delegācija tika informēta, ka iepriekšējais cietuma *smotrjaščijs* pirms dažiem mēnešiem tika pārcelts uz Rīgas Centrālcietumu sakarā ar jaunām kriminālapsūdzībām.

34. Kā delegācijai sacīja viena cietuma *smotrjaščijs*, “mums ir vienošanās ar administrāciju – nodrošinām labu uzvedību starp ieslodzītajiem atlīdzībā pret mūsu likšanu mierā”. Kādā citā cietumā ieslodzītais *smotrjaščijs* sacīja: “Darbinieki pret mums (ieslodzītajiem) neizturas slikti, tāpēc savukārt cenšamies neradīt viņiem problēmas.”

35. Sk. 46. punktu iepriekš tekstā par ieslodzīto neformālās hierarhijas negatīvo ietekmi.

Lai gan Komiteja atzīst personāla trūkuma būtisko ietekmi uz cietumu pārvaldību, tā tomēr ir vairākkārt paudusi viedokli, ka daļēja atteikšanās no atbildības par kārtību un drošību, kas ir ieslodzījuma vietu personāla kompetencē, ir nepieņemama. Tas pakļauj vājākos ieslodzītos riskam, ka viņus var izmantot citi ieslodzītie. Tas ir arī pretrunā Eiropas cietumu noteikumiem, saskaņā ar kuriem nevienam ieslodzīto ieslodzījuma vietā nenodarbina disciplīnas uzturēšanas jomā un nepiešķir tam attiecīgas pilnvaras (sk. 62. punktu).

Komiteja iesaka Latvijas iestādēm veikt steidzamus pasākumus, lai izbeigtu cietuma neformālo līderu, t. s. *smotrjaščiju*, izmantošanu kārtības uzturēšanai ieslodzījuma vietās, nododot šo pienākumu atpakaļ personālam. Šajā kontekstā varētu apsvērt arī iespēju nošķirt neformālos līderus un viņu tuvāko loku no pārējiem ieslodzītajiem, pamatojoties uz pārdomātu individuālo riska un vajadzību novērtējumu. Lai atgūtu kontroli pār cietumiem, Latvijas iestādēm ir arī ievērojami jāpalielina darbinieku skaits (sk. 71.–73. punktu turpmāk tekstā).

48. Attiecībā uz citām hierarhijas sekām delegācija uzklauzīja vairākas sūdzības par izspiešanu un psiholoģiskiem draudiem apmeklētajos cietumos. Jēkabpils cietumā divi vecāka gadagājuma ieslodzītie (abi pirmo reizi cietumā) delegācijai pastāstīja, ka viņi ir lūguši pārvietot viņus no 5. nodaļas³⁶ uz kameras tipa (*cell-type*) telpām pēc tam, kad sākuši saņemt draudus no 5. nodaļas *blatnijiem*³⁷, kas pieprasījuši pirkt tiem cigaretes un pārtiku cietuma veikālā (vismaz 30 eiro vērtībā mēnesī).

Grīvas nodaļā delegācija aptaujāja ieslodzīto, kurš, kā tika ziņots, savas drošības labad tika pārvietots uz medicīnas nodaļu. Ieslodzītais (notiesāts par dzimumnoziegumu) apgalvoja, ka, ierodoties cietumā, kameras biedri viņu piekāva un pēc tam piecus mēnešus īstenoja izspiešanu³⁸, līdz viņš beidzot iesniedza oficiālu sūdzību.³⁹ Delegācija apsprieda šo gadījumu ar Daugavgrīvas cietuma vadību, kas apstiprināja, ka notiek izmeklēšana; **Komiteja vēlas saņemt informāciju par šīs izmeklēšanas rezultātiem.**

49. No sarunām ar ieslodzītajiem delegācija arī uzzināja, ka *smotrjaščije* no dažādām nodaļām un pat dažādiem cietumiem pastāvīgi sazinājās savā starpā, lai apmainītos ar informāciju, apspriestu dažādus plānus vai vienotos par kopēju nostāju svarīgos jautājumos.⁴⁰ Nozīmīgs pierādījums šādai saziņai Komitejas vizītes laikā bija fakts, ka pēc Jelgavas cietuma apmeklējuma trīs vēlāk apmeklēto cietumu *smotrjaščije*, šķiet, bija informēti par vizītes mērķi un par delegācijas uzdotajiem galvenajiem jautājumiem.

50. Komiteja atzīmē, ka atkarībā no katra cietuma direktora vadības stila un iekšējās izlūkošanas personāla darba, ieslodzīto neformālās hierarhijas ietekme visos četros apmeklētajos cietumos bija atšķirīga – no diezgan ierobežotas līdz visnotaļ dominējošai.

Piemēram, Jēkabpils cietumā delegācija no vairākiem ieslodzītajiem uzzināja, ka šajā cietumā ir daudz grūtāk ienest nelegālās narkotikas vai mobilos tālruņus un ka darbinieki sagaida, ka katrs ieslodzītais ievēros iekšējās kārtības noteikumus.⁴¹

Tāpēc delegācija ar bažām uzklauzīja, ka šajā cietumā vietējie centieni apkarot ieslodzīto neformālo

36. Kopmītnu tipa izmitināšanas apstākļi ieslodzītajiem, kas ir notiesāti ar īslaicīgu brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim mēnešiem par noziedzīgu nodarījumu.

37. Vienā no gadījumiem cietumniekam esot draudēts, ka viņš tiks pakārts, un viņam pat rādīta virve. Citam ieslodzītajam draudēja pazemināšana *ļevije* kastā.

38. Pēc ieslodzītā teiktā, šajā laikā viņa sieva bija pārskaitījusi aptuveni 1200 eiro uz noteiktu kontu.

39. Saskaņā ar neformālās ieslodzīto hierarhijas noteikumiem izspiešana ir atļauta tikai no tās pašas kastas ieslodzītā, parasti saistībā ar parādiem vai konfliktiem ārpus cietuma (daudzi aptaujātie *blatnije* apgalvoja, ka nekad neko neņēmu no *ļevije*), un visizplatītākā šķita izspiešana no ieslodzītajiem, kas ir notiesāti par dzimumnoziegumiem.

40. Sk. 69. punktu turpmāk par aizliegumu piedalīties narkomānu rehabilitācijas programmās.

41. Patiešām, kā delegācijai sacīja viens no ieslodzītajiem, kurš izskatījās neapmierināts un apjucis: “Šeit viņi vēlas, lai viss notiktu saskaņā ar likumu, viss!” Aptaujātie ieslodzītie citās ieslodzījuma vietās apliecināja Jēkabpils cietuma “slikto” reputāciju šajā ziņā.

hierarhiju ne vienmēr ir guvuši pienācīgu centrālo iestāžu atbalstu.

Kā tika ziņots, pirms aptuveni trim gadiem direktora lēmums pārcelt *smotrijaščiju* no kopmītnes tipa telpām uz kameru (un tādējādi ierobežot viņa piekļuvi citiem ieslodzītajiem un ietekmi uz viņiem) izraisīja masveida badastreiku (ko ierosināja minētais *smotrijaščijs*), kas guva lielu plašsaziņas līdzekļu uzmanību. Dažas dienas vēlāk centrālās iestādes esot devušas rīkojumu direktoram ievietot *smotrijaščiju* viņa iepriekšējā dzīvesvietā; cietuma vadība un personāls šo rīcību uzskatīja par nopietnu triecienu viņu autoritātei. **Komiteja vēlas saņemt informāciju par iemesliem, kādēļ centrālās iestādes uzskatīja, ka norādītā *smotrijaščija* izvietošana kameras tipa telpās nebija atbilstoša.**

51. Starp cietumiem, kurus Komiteja apmeklēja 2024. gadā, bija arī tādi, kuros cietuma administrācija, šķiet, praktiski īstenoja cietuma pārvaldību kopā ar ieslodzīto neformālo hierarhiju.

Vienā cietumā delegācija aptaujāja ieslodzīto, kurš, kā izrādījās, bija šī cietuma ieslodzīto neformālās hierarhijas grāmatvedis. Vienā no viņa uzturētajiem “reģistriem” bija konkrēta informācija par katras kameras ieslodzītajiem (vārds, uzvārds, dzimšanas datums, izdarītais noziegums un kasta).⁴²

Otrs “reģistrs” iekļāva informāciju par kopējā fonda apgrozījumu (tā saukto *obščaku*⁴³) – cik daudz tējas un tabakas tika saņemts no katras kameras un cik daudz tika atdots katrai kamerai.⁴⁴ Precēs starp kamerām esot lielākoties nogādātas ar cietuma apsargu starpniecību.⁴⁵

Trešais “reģistrs” ar nosaukumu “Parādi un āži”⁴⁶ uz vāka saturēja informāciju par katru ieslodzīto, kuram bija parādi cietumā vai ārpus tā, kā arī par tiem ieslodzītajiem, par kuriem citi ieslodzītie uzskatīja, ka viņi sadarbojas ar administrāciju vai kuri krimināllietā liecināja pret saviem līdzzinātajiem (bieži vien viņiem draudēja fiziska vardarbība). Saskaņā ar grāmatveža teikto, ja ieslodzītajiem bija jāaprunājas, lai atrisinātu problēmas, uzraugi viņus veda pastaigāties uz vienu un to pašu pastaigu laukumu; šī prakse ir pretrunā noteikumam, ka vienu un to pašu pastaigu laukumu vienlaikus drīkst izmantot tikai ieslodzītie no vienas kameras.

52. Tomēr jāatzīmē, ka vairāki ieslodzītie, gandrīz tikai no vidējās kastas, *mužiki*, diezgan nelabprāt ar delegāciju apsprieda ieslodzīto neformālo hierarhiju, apgalvojot, ka viņiem par to runāt nav atļauts un ka delegācijai būtu jārunā ar *smotrijaščiju*. Patiesībā tas tikai apstiprināja delegācijas iespaidu, ka daudzi *mužiki* dzīvo bailēs tikt pārceltiem uz zemāko kastu par neformālo noteikumu pārkāpumu vai citiem pārkāpumiem.

Vēl vairāk bažu radīja vairāku delegācijas intervēto *mužiku* reakcija, kuri Komitejas vizīti uztvēra kā draudus viņu iedibinātajam dzīvesveidam un diezgan naidīgi apstrīdēja delegācijas motīvus (pārtrauca intervijas un teica, ka Komitejai nevajadzētu ļaut iegūt nekādu informāciju par ieslodzīto neformālo hierarhiju Latvijā, jo tad tā to iznīcinās).

42. Šo informāciju viņš apkopoja ar to ieslodzīto palīdzību, kuri piegādāja ēdienu uz kamerām un kuri nodeva zīmītes starp viņu un jaunpienācējiem, kuriem ierodoties tika pieprasīts iepazīstināt ar sevi; parasti arī citu kameru ieslodzītajiem tika lūgts dalīties informācijā, kas viņiem varētu būt par jaunpienācējiem.

43. Cietumā kopējais fonds parasti tiek veidots no pārtikas produktiem, cigaretēm (tabakas), tējas un citām lietām, ko ieslodzītie iegādājas cietuma veikalā, saņem no radniekiem vai kontrabandas ceļā (piemēram, arī mobilaais tālrunis var būt kopējam lietojumam paredzēta kopējā fonda lieta). Kopējo fondu varēja izmantot dažādiem mērķiem: lai palīdzētu dažādiem ieslodzītajiem (jaunpienācējiem, trūcīgiem ieslodzītajiem, ieslodzītajiem, kuri atrodas disciplinārajās kamerās, ieslodzītajiem, kuri dodas uz slimnīcu u. c.), uzpirktu cietuma personālu, iegādātos cigaretes, narkotikas utt.

44. Grāmatvedim, kurš bija izmitināts viens pats trīsvietīgā kamerā, kamerā bija lieli maisi ar tēju un tabaku. Jāatzīmē, ka ieslodzītie visos apmeklētajos cietumos apgalvoja, ka iemaksas *obščakā* jau vairākus gadus ir brīvprātīgas, lai gan bija skaidrs, ka, ja kādam bija līdzekļi, lai veiktu iemaksas (piemēram, nauda kontā vai sūtījumi no mājām utt.), bet viņš to nedarīja, visi pārējie ieslodzītie to uztvēra negatīvi.

45. Kā paskaidroja grāmatvedis, tas bija izdevīgāk visiem – ieslodzītajiem nevajadzēja slēpties un cietuma darbinieki zināja, kas tiek pārvietots starp kamerām.

46. Tā sauktie *kozli* (no krievu valodas – “āži”), *ļevije* kastas apakškatēgorija.

53. Kopumā vairums delegācijas intervēto ieslodzīto apgalvoja, ka ieslodzīto neformālās hierarhijas noteikumi lēnām mainās,⁴⁷ tie kļūst arvien neskaidrāki un spiediens tos ievērot kļūst arvien mazāks, un, lai gan par neformālo noteikumu pārkāpšanu dažkārt joprojām var tikt piemērots fizisks sods, tas neesot tik nežēlīgs kā agrāk.

54. Runājot par fizisko sodu izpildes stilu, vairāki ieslodzītie norādīja, ka pastāv Latvijas *vora v zakone* instrukcija, tā sauktais *progons*,⁴⁸ ka sitot nedrīkst pieļaut redzamus ievainojumus un jāsīt pa ķermeņa augšdaļu, nevis pa seju.⁴⁹ Komiteja uzskata, ka tas zināmā mērā izskaidro vairākus ierakstus par ieslodzītajiem ar laužām ribām, ko delegācija konstatēja 2024. gadā (sk. 27.–30. punktu iepriekš). Tomēr tas rada arī būtisku jautājumu par to, cik daudz citu ievainojumu paliek neregistrēti, jo cietuma personāls tos nemaz nav pamanījis.

55. Tiek ziņots, ka, uzņemot ieslodzītos cietumā, darbinieki jaunpienācējiem jautā, pie kuras kastas viņi pieder un kurā nodaļā, pēc viņu domām, viņus varētu droši izmitināt.⁵⁰ Komiteja ar bažām konstatē, ka apmeklētajos cietumos gandrīz netika pieliktas pūles, lai nošķirtu pirmreizējos ieslodzītos no recidīvistiem. Tas nozīmēja, ka, ieejot viņiem piešķirtajā kamerā vai kopmītnē, pirmreizējie ieslodzītie uzreiz tika ievadīti ieslodzīto neformālajā hierarhijā (tostarp iedalīti kastā), un viņiem praktiski nebija iespējas izvēlēties, vai viņi vēlas tai piederēt vai ne.

Komiteja iesaka Latvijas iestādēm nodrošināt, lai personas, kuras ir notiesātas pirmo reizi, tiktu turētas atsevišķi no personām, kuras iepriekš jau ir bijušas ieslodzītas; ja nepieciešams, pieņemot attiecīgus grozījumus tiesību aktos.

Sajā kontekstā varētu apsvērt iespēju esošajās ieslodzījuma vietās izveidot īpašas nodaļas/korpusus, lai tajos varētu izvietot personas, kuras atrodas apcietinājumā vai jau notiesātas, bet kuras nokļūst cietumā pirmoreiz.

56. Sarunās ar ieslodzītajiem no zemākās kastas – /evije – delegācija jautāja par to, kā viņu statuss ietekmē viņu ikdienas dzīvi.⁵¹ Ieslodzītie paskaidroja, ka viņiem nav atļauts izteikt viedokli vai pieņemt lēmumus. Daži teica, ka /evije kārtā viņi jūtas “kā izciešot otru sodu” un ka viņi ir “tarakāni, kuriem ir jāpielāgojas, lai izdzīvotu”.

/evijiem nācās izmantot atsevišķas sanitārās telpas, ēst pie atsevišķiem galdiem ēdnīcā, vingrot atsevišķās sporta zālēs (vai izmantot sporta laukumu tikai tad, kad to neizmantoja augstākas kastas) un doties uz veikalu kā pēdējiem; dažos cietumos viņiem nebija atļauts izmantot blokā esošo virtuvi, bet citos viņiem bija jāizmanto atsevišķa plīts, atsevišķs ledusskapis un atsevišķs galds. Turklāt /evije stāstīja, ka viņiem katru dienu vairākas stundas bija jāstāv sardzē pie kopmītnu bloka⁵² un jāinformē citi ieslodzītie, ja (bez personāla esošam) blokam tuvojas cietuma darbinieki (delegācija to novēroja vairākas reizes visos apmeklētajos cietumos).

47. Kā teica viens ieslodzītais, “notiek komercializācija”.

48. *Progonu* jeb neformālo likumu cietumā *vor v zakone* izmanto, lai dotu rīkojumus ieslodzītajiem, ieviestu jaunus vai mainītu vecos noteikumus (sk. arī 62. un 63. punktu turpmāk tekstā).

49. Turklāt visiem bija skaidrs, ka /evije ir aizliegts sist ar rokām (jo viņiem nedrīkst pieskarties); /evije varot tikai spārdīt ar kājām vai sist ar nūjām.

50. Par dzimumnoziegumu notiesāts ieslodzītais delegācijai pastāstīja, ka, nonākot /evije kamerā (izdarītā nozieguma dēļ viņš automātiski bija /evij), tajā esošie ieslodzītie lūdza viņam uzrādīt visus ar viņa krimināllietu saistītos dokumentus, lai viņi varētu izlemt, vai viņš var palikt kamerā, vai arī lūgt, lai viņu izolē (visbiežāk tas notiek ar ieslodzītajiem, kuri ir notiesāti par dzimumnoziegumiem). Viņam tika atļauts palikt, jo kamera esot nolēmusi, ka viņam netika nodrošināta taisnīga tiesa.

51. Jāatzīmē, ka delegācija tikās ar vairākiem bijušajiem *blatnije*, kuri brīvprātīgi esot pārgājuši uz /evije kastu. Dažiem esot apnikuši ieslodzīto neformālās hierarhijas “stulbie noteikumi”, citi apgalvoja, ka viņiem vajag atpūsties no atbildības par nelegālo priekšmetu kontrabandas organizēšanu un izplatīšanu, kopējā fonda apgrozījuma nodrošināšanu, rūpēm par trūcīgajiem ieslodzītajiem utt.

52. Viņiem “maksāja” ar cigaretēm (piemēram, divi bloki cigarešu mēnesī par divām stundām sardzes maiņas katru dienu). Jāatzīmē, ka daži ieslodzītie sūdzējās, ka viņiem bija jāveic iemaksas kopējā fondā (no kura tika veikti šie maksājumi), pat ja viņiem šis pakalpojums nebija vajadzīgs, jo viņiem nebija aizliegto priekšmetu.

57. Visus koplietošanas telpu uzturēšanas darbus veica (un par tiem maksāja administrācija) *ļevije*, un no viņiem tualetes tīrīja tikai zemākā kategorija – *čorti*⁵³. Jāatzīmē, ka *čorti* drošības apsvērumu dēļ nevarēja strādāt nekādu citu darbu (piemēram, cietuma ražotnē). Lielāko daļu laika viņi pavadīja ieslodzīti savās kamerās, kur viņus izmitināja viņu pašu aizsardzībai (pēc viņu pašu lūguma vai pēc administrācijas lēmuma).⁵⁴

Komiteja iesaka Latvijas iestādēm veikt steidzamus pasākumus, lai nodrošinātu, ka ieslodzītie, kuri ir pakļauti ļaunprātīgas izmantošanas riskam no citu ieslodzīto puses, un tie, kuri nevēlas (vai vairs nevēlas) iesaistīties ieslodzīto neformālajā hierarhijā, saņem pilnīgu vadības atbalstu, tostarp, ja viņi to pieprasa, tiek izmitināti atsevišķās dzīvojamās telpās (kas ir izveidotas šim nolūkam), kurās tiek nodrošināti atbilstoši materiālie apstākļi un režīms, kas ir pielāgots viņu vajadzībām, kā arī nepieciešamā personāla uzraudzība.

58. Oficiāli paredzēts, ka visi ieslodzītie paši uzkopj savas kopmītnu telpas/kameras (rotācijas kārtībā), taču realitātē *ļevije* uzkopj ne tikai gaitenjus un citas koplietošanas telpas, bet arī augstāko kastu ieslodzīto telpas/kameras (pēdējie dažkārt “pateicās” viņiem ar cigaretēm, tēju vai nopirka pārtiku cietuma veikalā).⁵⁵ *ļevije*, kuri strādāja gultasveļas mazgātavā, bieži vien mazgāja arī augstāko kastu ieslodzīto personīgo veļu.

Daži delegācijas aptaujātie *ļevije* sacīja, ka viņi var atteikties no šādu darbu veikšanas, ja viņiem personīgajā kontā ir pietiekami daudz naudas, un ka parasti šādus darbus veic tie, kuriem nav citu ienākumu (atbalsta vai darba trūkuma dēļ, utt.), jo tas ir vienīgais veids, kā iegūt tēju, cigaretes utt. Tomēr viena cietuma *smotrijaščijs* delegācijai pastāstīja, ka *ļevijiem*, kuri vēlas dzīvot kopmītnu tipa telpās (un tādējādi baudīt atvērtāku režīmu), nav tiesību atteikties no viņiem uzticētā “netīrā” darba.

Tāpēc nav pārsteidzoši, ka vairāki delegācijas aptaujātie ieslodzītie no zemākās kastas izteica vēlmi tikt izmitināti blokā/korpusā, kas būtu brīvs no ieslodzīto neformālās hierarhijas kontroles.

59. Komiteja atkārtoti pauž savu 2022. gada vizītes ziņojumā izteikto viedokli, ka tā saucamo “neaizskaramo” (zemākās kastas) ieslodzīto situāciju Latvijā, kas dažos gadījumos ir pielīdzināma mūsdienu verdzībai (piespiedu darba veidā), varētu uzskatīt par ilgstošu Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. panta pārkāpumu. 3. pants cita starpā aizliedz visu veidu pazemojošu izturēšanos un nosaka valsts iestādēm pienākumu veikt atbilstošus pasākumus, lai nepieļautu šādu izturēšanos, tostarp, ja to īsteno privātpersonas, piemēram, citi ieslodzītie.

Saistībā ar to ir jānorāda uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas nesen pieņemto 2024. gada 11. janvāra spriedumu lietā *D. v. Latvia* (iesniegums Nr. 76680/17), kurā Tiesa ir konstatējusi, ka “dzīve šādā naidīgā vidē bieži vien izraisa nepārtrauktu stresa uzkrāšanos, jo īpaši personām, kuras tika pakļautas nevienlīdzībai, un ne tikai no tūlītējiem vai hroniskiem draudiem. Arī šādu draudu apzināšanās var radīt ilgstošu garīgu kaitējumu un trauksmi, kas ir intensīvāka nekā aizturēšanas radītais stress parastos apstākļos. Tas, ka valsts nebija tieši iesaistīta sliktas izturēšanās aktos, kas atbilda 3. panta piemērošanas smaguma nosacījumam, neatbrīvoja valsti no tās pienākumiem saskaņā ar šo noteikumu. Jo īpaši valsts iestādēm bija pienākums veikt pasākumus, lai nodrošinātu, ka to jurisdikcijā esošās personas netiek pakļautas spīdzināšanai vai necilvēcīgai, vai pazemojošai attieksmei, vai sodīšanai, tostarp tādai ļaunprātīgai attieksmei, ko veic privātpersonas.” Tiesa attiecīgi konstatēja, ka Latvijas iestādes nav veikušas atbilstošus pasākumus, lai aizsargātu iesniedzēju no izturēšanās saistībā ar viņa piederību pie zemākās kastas.

Tiesa arī norādīja, ka Latvijas iestādēm ir jāizdara nepieciešamie secinājumi no sprieduma un jāveic atbilstoši vispārēji pasākumi, lai risinātu jautājumu par ieslodzīto neformālo hierarhiju tādā veidā, kas pārsniegtu šīs lietas apstākļus, lai nepieļautu līdzīgus pārkāpumus turpmāk.

53. Vārds *čorti* krievu valodā nozīmē ‘velni’. Gandrīz visos gadījumos tie bija ieslodzītie, kuri bija notiesāti par dzimumnoziegumiem.

54. Delegācijas veiktās intervijas apstiprināja, ka bažas par drošību ir pamatotas. Kā delegācijai teica viens no ieslodzītajiem, “pedofiliem ir paveicies, ka viņus no mums slēpj kamerās”.

55. Daži minēja, ka atlīdzība bija, piemēram, trīs paciņas nefasētas tējas un trīs bloki cigarešu mēnesī vai 20 eiro vērti produkti no cietuma veikala.

60. Tikšanās laikā ar Latvijas iestādēm 2024. gada vizītes noslēgumā tās informēja Komitejas delegāciju, ka rīcības plānu par sprieduma lietā *D. v Latvia* īstenošanu valdība apstiprinās 2024. gada oktobrī.

Komiteja uzskata, ka ir ļoti svarīgi, lai šāds plāns iekļautu pasākumus, kas paredz pārveidot pašreizējo kopmītnu tipa izmitināšanas režīmu par kameras tipa (*cellular-type*) izmitināšanu, ievērojami palielināt ieslodzījuma vietu personāla skaitu (tostarp, nodrošinot, ka viņi saņem pienācīgu atalgojumu, ir atbilstoši mācīti un motivēti), turpināt ieslodzīto reintegrācijas (ar darbu, izglītību un jēgpilnām aktivitātēm) attīstību, apkarot aizliegto priekšmetu kontrabandu un tirdzniecību, kā arī nodrošināt pienācīgu palīdzību ieslodzītajiem, kuriem ir problēmas ar atkarību izraisošām vielām, un novērst ieslodzīto neformālās hierarhijas kaitīgo ietekmi. **Komiteja tic, ka visi šie jautājumi ir ņemti vērā rīcības plānā, un vēlas saņemt rīcības plāna kopiju, tiklīdz tas būs pieņemts.**

ii. Nelegālo narkotiku lietošana

61. Četru apmeklēto cietumu vadība atzina, ka ieslodzīto, kuri lieto narkotikas, skaits un nelegālo narkotiku daudzums cietumos katru gadu pieaug. Šķita, ka ir viegli iegūstams plašs narkotiku klāsts (izņemot zināmā mērā Jēkabpils cietumu); vispopulārākie, šķiet, bija buprenorfīns (*Subutex*), fentanils un amfetamīns.

Tiek ziņots, ka nelegālās narkotikas cietumos nonāk ar t. s. “mešanu”, arbaletu, bezpilota lidaparātu, apmeklējumu laikā, paciņās,⁵⁶ un noslēpjot tās kravas automobiļos, ar kurām uz cietumu tiek vesti celtniecības/ražošanas materiāli vai produkti uz veikalu. Ieslodzītie delegācijai pastāstīja, ka viena marihuānas cigarete (t. s. “kāsis”) maksā 30 eiro, viens grams fentanila – aptuveni 50 eiro, viens grams heroīna – no 30 līdz 50 eiro, bet viena subutaksa deva var maksāt no 70 līdz 100 eiro.

62. Kopumā ieslodzītie diezgan nelabprāt apsprieda ar Komitejas delegāciju ar nelegālajām narkotikām saistītos jautājumus. *Smotrijaščije* un *blatnije* visos četros apmeklētajos cietumos turpināja atkārtot, ka narkotikas nekad netiek pārdotas un ka ieslodzītajiem ir atļauts tikai dalīties tajās savā starpā bez maksas.⁵⁷ Tomēr, kā delegācijai pastāstīja viens no darbiniekiem, patiesībā ieslodzītie regulāri veic iemaksas *obščakā*, lai tad, kad narkotikas tiek ievestas, saņemtu viņiem pienākošos daļu.

Tomēr daudzi *blatnije* atzina, ka narkotiku pārdošanas aizlieguma ievērošana vājinās. Turklāt daudzi no delegācijas aptaujātajiem zemākās kastās ieslodzītajiem bija diezgan sarūgtināti un neapmierināti, apgalvojot, ka *blatnije* publiski aizliedza pārdot narkotikas, bet faktiski paši tās pārdeva.

Ieslodzīto neformālā hierarhija ir galvenais elements nelegālajā narkotiku (un mobilo tālrunu) tirdzniecībā Latvijas cietumos un to izmantošanā jaunu noziegumu veicināšanai. Daudzos gadījumos šīs darbības ir cieši saistītas ar organizēto noziedzību sabiedrībā, tāpēc Latvijas iestādēm pret tām ir jācīnās daudz aktīvāk.

Komiteja pauž bažas, ka ne tik tālā nākotnē, kad ieslodzītie vairs neievēros neoficiālo narkotiku tirdzniecības aizliegumu un vēlēsies piedalīties šajā ienesīgajā biznesā, ievērojami pieaugs nelegālo narkotiku kontrabandas apjoms cietumos, kam Latvijas iestādes, šķiet, ir slikti sagatavotas. Tāpēc ir ļoti svarīgi izstrādāt visaptverošu stratēģiju cīņai pret narkotiku piegādi cietumos un nodrošināt pilnu medicīniskās un psihosociālās palīdzības klāstu ieslodzītajiem, kuriem ir ar narkotikām saistītas problēmas (vairāk par to sk. 70. punktā turpmāk tekstā).

63. Vēl viens *vor v zakone* noteikts aizliegums, ko, šķiet, ievēroja tikai zemākās kastās

56. Delegācijai tika paziņots, ka ieslodzītie saņem pakas ar apģērbu (ko viņiem ir atļauts saņemt 12 reizes gadā), kas iepriekš ir piesūcināts ar sintētiskajiem kanabinoīdiem (piemēram, tā saukto spaisu). Pēc apģērba gabala iemērkšanas šķidrums atkal iztvaikoja, atstājot vielu, ko ieslodzītie pēc tam smēķēja. Vēl viens veids, kā paslēpt narkotikas paciņas iekšpusē, esot bijis sasmalcinātu tablešu iešūšana apģērba šuvēs.

57. Viņi pamatojās uz tā saukto *progonu*, ko nosaka Latvijas *vor v zakone*, kas it kā aizliedza narkotiku pārdošanu cietumos, jo esot amorāli gūt peļņu no cilvēka sāpēm un slimības.

ieslodzītie, bija aizliegums lietot tā sauktās smagās narkotikas, piemēram, fentanilu vai sintētiskos kanabinoīdus. *Smotrijaščijs* un *blatnija* apmeklētajos cietumos apgalvoja, ka viņi “iesaka” ieslodzītajiem atturēties no šādu narkotiku lietošanas, jo tās ir īpaši bīstamas, jo pastāv ļoti liels pārdozēšanas risks.⁵⁸

Delegācijas intervētie ieslodzītie no zemākās kastas apstiprināja, ka par šī noteikuma neievērošanu var tikt fiziski sodīti. Tomēr, tāpat kā iepriekš aprakstītā narkotiku pārdošanas aizlieguma gadījumā, gan cietuma darbinieki, gan ieslodzītie no zemākās kastas (*ļevije*) delegācijai apgalvoja, ka aizliegums lietot smagās narkotikas faktiski attiecās tikai uz *ļevije*, bet *blatnija* un *mužiki* lieto jebkuras narkotikas, kādas viņi vēlas.

Komiteja atzīmē, ka saskaņā ar Latvijas iestāžu sniegto statistiku no 2023. gada janvāra līdz 2024. gada maijam Daugavgrīvas cietumā ir bijuši 27 narkotiku pārdozēšanas gadījumi (viens no tiem beidzās letāli), viens Jēkabpils cietumā un trīs Jelgavas cietumā (viens no tiem beidzās letāli).

64. Komiteja norāda, ka saskaņā ar 2022. gada 21. jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr. 357⁵⁹, ja ir aizdomas, ka ieslodzītais atrodas narkotisko vai citu apreibinošo vielu ietekmē, tiek veikts ātrās noteikšanas tests.

Ja ātrās noteikšanas testa rezultāts ir pozitīvs, turpmāku izmeklēšanu veic narkologs vai cits ārsts ar speciālu izglītību vispārējā slimnīcā 2008. gada 2. jūnija Ministru kabineta noteikumos Nr. 394 noteiktajā kārtībā.⁶⁰

Delegācija uzzināja, ka, izņemot Jelgavas cietumu, testus nelegālo narkotiku lietošanas noteikšanai veic veselības aprūpes darbinieki. Komiteja uzskata, ka šis uzdevums, kas būtībā nav medicīnisks, var ietekmēt ārstniecības personāla un ieslodzīto pacientu terapeitiskās attiecības. **Komiteja iesaka Latvijas iestādēm nodrošināt, lai veselības aprūpes personāls ieslodzījuma vietās netiktu iesaistīts pārbaudēs, kuru mērķis ir noteikt nelegālo narkotiku lietošanu disciplināros nolūkos.**

65. Latvijas iestādes sniedza statistikas datus par 2022., 2023. gadā un 2024. gada pirmajā ceturksnī veikto ātrās noteikšanas testu skaitu četros cietumos, kā arī par pozitīvo rezultātu skaitu.

4. tabula

	Narkotisko vai citu apreibinošo vielu testi					
	2022. gads		2023. gads		2024. gada 1. ceturksnis	
	Kopā	Pozitīvi testi	Kopā	Pozitīvi testi	Kopā	Pozitīvi testi
Daugavgrīva (ietilpība 1191)	46	23	65	30	9	6
Jēkabpils (ietilpība 422)	44	6	35	9	19	2
Jelgava (ietilpība 374)	59	21	66	24	44	17
Valmiera (ietilpība 506)	1	1	17	7	2	2

66. Delegācija tika informēta, ka visos apmeklētajos cietumos lielākā daļa ieslodzīto atsakās

58. Patiesībā šāda ieteikuma iemesli šķita daudz mazāk cēli – neformālie “bosi”, šķiet, centās izvairīties no uzmanības, pastiprinātas uzraudzības un kratīšanas, kas neizbēgami sekotu ieslodzītā nāvei no narkotiku pārdozēšanas. Kā delegācijai pastāstīja viens no ieslodzītajiem, ja kāds ieslodzītais pārdozē un nomirst, visa kamera var sagaidīt, ka neformālie priekšnieki sodīs visus.

59. Personas apsekošanas kārtība ieslodzījuma vietā, lai konstatētu, vai persona ir lietojusi alkoholu, narkotiskās vai citas apreibinošās vielas.

60. Alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu ietekmes pārbaudes kārtība.

veikt narkotiku (ātrās noteikšanas un/vai slimnīcā veicamos) testus.⁶¹ Tas tika izskaidrots ar vienkāršu faktu, ka saskaņā ar Krimināllikuma 253.² pantu par narkotisko vai psihotropo vielu neatļautu lietošanu, ja to ir izdarījusi persona, kura ir brīdināta par kriminālatbildību par šādu vielu lietošanu, draud brīvības atņemšana vai probācijas uzraudzība, vai sabiedriskais darbs, vai naudassods. Tādējādi, kā tika ziņots, ieslodzītie izvēlējās saņemt disciplinārsodu par atteikšanos veikt testu, lai izvairītos no papildu kriminālsoda.⁶²

Komiteja atzīmē, ka katrā no četriem cietumiem veikto narkotiku testu skaits, šķiet, ir ļoti mazs, ņemot vērā to oficiālo ietilpību un apgrozījumu. Tomēr, kā tika informēta delegācija, ieslodzījuma vietu pārvalde nevāc statistikas datus par atteikumiem veikt narkotiku testu, tāpēc pieejamā statistika 4. tabulā var sniegt tikai ļoti izkropļotu priekšstatu par to ieslodzīto skaitu, kuri tiek uzskatīti par narkotiku lietotājiem, un neļauj Komitejai izdarīt turpmākus secinājumus. **Komiteja iesaka Latvijas iestādēm nodrošināt šo statistikas datu vākšanu.**

67. Neņemot vērā diezgan izplatīto narkotiku lietošanu, tostarp intravenozi, vienīgais ārstniecības un profilakses pasākums apmeklētajos cietumos bija opioīdu agonistu terapija (metadons un buprenorfīns), turklāt Jēkabpils un Valmieras cietumos pat tas nebija pieejams. Turklāt saskaņā ar spēkā esošajiem noteikumiem cietumu ārstiem nebija pilnvaru uzsākt opioīdu agonistu terapiju (OAT); tā bija pieejama tikai tiem ieslodzītajiem, kuri jau pirms ieslodzījuma bija saņēmuši šādu ārstēšanu.

Komiteja uzskata, ka ieslodzījuma vietās būtu jānodrošina iespēja risināt problēmas saistībā ar narkotiku lietošanu, pirms ieslodzītie atgriežas sabiedrībā. ņemot vērā nesamērīgi lielo narkotiku lietotāju skaitu un HIV, hepatīta, tuberkulozes u. c. saslimšanu izplatību cietumos, sniegto pakalpojumu klāstam, iespējams, vajadzētu būt plašākam, nekā tas ir. Ieslodzītajiem, kuriem ir problēmas saistībā ar narkotikām, būtu jāsniedz daudzveidīga palīdzība; detoksikācijas programmas ar OAT narkotiku atkarības pacientiem būtu jāapvieno ar psihosociālām un izglītības programmām. To vislabāk var panākt, cieši sadarbojoties un sazinoties cietumiem un kopienas dienestiem, kā arī integrējot cietumu narkotiku apkarošanas stratēģijas valsts stratēģijās.

Turklāt ieslodzījuma vietu darbinieki būtu jāizglīto un jāmaca par kaitējuma mazināšanu un OAT, kā arī par destigmatizāciju un narkotikas lietojošo personu cilvēktiesībām. Vēl svarīgāk ir mainīt personāla pieeju, atzīstot, ka atkarība no narkotikām ir stāvoklis, kura ārstēšanai ir nepieciešama terapeitiska palīdzība.

68. Komiteja arī atzīmē, ka netika veikti kaitējuma mazināšanas pasākumi, lai mazinātu ar asinīm pārnēsājamo vīrusu izplatību (adatu un šļirču apmaiņas programmas, prezervatīvu pieejamība, veselības veicināšanas pasākumi, kas ir vērsti uz drošākiem injicēšanas paradumiem un seksuāli riskantu uzvedību mazināšanu utt.). Tāpēc nebija pārsteidzoši uzzināt par jauniem HIV un C hepatīta gadījumiem apmeklētajos cietumos.⁶³ Šāds stāvoklis apdraud ieslodzīto un, iespējams, arī cietumu darbinieku veselību un pat dzīvību, kā arī ieslodzījuma vietas kļūst par šādu slimību perēkli, kas pēc tam izplatās sabiedrībā.

Komiteja iesaka Latvijas iestādēm prioritārā kārtā uzsākt OAT un citus iepriekšminētos kaitējuma mazināšanas pasākumus visos cietumos. Plaši ir jāīsteno informēšana, izglītošana un konsultēšana par kaitējuma mazināšanu, tostarp jāpalielina izpratne par pārdozēšanas risku. Veselības aprūpes personālam būtu jāsniedz ieslodzītajiem pilnīga informācija par šādu kaitējuma mazināšanas pasākumu esību uzreiz pēc uzņemšanas, ja nepieciešams, izmantojot atbilstošus un saprotamus formātus.

61. To apstiprināja informācija, kas bija iekļauta reģistros par disciplinārajiem pārkāpumiem, kur atteikšanās veikt narkotiku testu bija visbiežāk sastopamais pārkāpums visos apmeklētajos cietumos.

62. Attiecīgi 2023. gadā tika ierosināti tikai divi kriminālprocesi par narkotisko vai psihotropo vielu neatļautu lietošanu ieslodzījumā.

63. Apmeklētajos cietumos 2023. gadā četriem ieslodzītajiem bija HIV pozitīvs tests. 2024. gadā bija viens šāds ieslodzītais. Attiecībā uz C hepatītu 2023. gadā apmeklētajos cietumos 13 ieslodzītajiem tika konstatēts pozitīvs testa rezultāts, bet 2024. gadā – 59 ieslodzītajiem. Komiteja atzīmē, ka bija pieejama pretretrovīrusu terapija.

69. Turklāt Komiteja ar bažām konstatē, ka neformālā ieslodzīto hierarhija Latvijā, šķiet, ir pietiekami spēcīga, lai sabotētu Olaines Atkarību ārstēšanas centra darbu.⁶⁴ Kā delegācija uzzināja apmeklējuma laikā, kopš centra atvēršanas pirms gandrīz astoņiem gadiem tas nav darbojies pat ar pusi savas kapacitātes⁶⁵, jo ieslodzīto hierarhijā pastāv neformāls aizliegums ieslodzītajiem, kas pieder pie citas kastas, izņemt zemākās kastas - *ļevije*, apmeklēt centru.⁶⁶ Turklāt, kā delegācija uzzināja no intervijām ar ieslodzītajiem, pat *ļevije*, atgriežoties no Olaines centra, dažkārt drošības apsvērumu dēļ bija jāizmitina atsevišķā nodaļā, kā, piemēram, Jēkabpils cietumā.

Šis ir vēl viens ļoti skumjš piemērs tam, kā ieslodzīto neformālās hierarhijas pastāvēšana Latvijā negatīvi ietekmē simtiem ieslodzīto veselību, kuriem ir nepieciešama palīdzība ar atkarībām saistītu problēmu risināšanā; ja netiks rasts steidzams risinājums, situācija tikai pasliktināsies. **Komiteja vēlas saņemt informāciju par Latvijas iestāžu veiktajiem pasākumiem, lai nodrošinātu, ka Olaines Atkarību ārstēšanas centrs var pilnvērtīgi funkcionēt un ka izmitināšana tajā nav *de facto* aprobežota tikai ar zemākās kastas ieslodzītajiem.**

70. Kā ir norādīts vairākos Komitejas ziņojumos, sniegt atbalstu personām, kurām ir ar narkotikām saistītas problēmas, nebūt nav vienkārši, jo īpaši ieslodzījuma vietās. Pieejai attiecībā uz vielu lietošanu ieslodzījuma vietās ir jābūt valsts narkotiku apkarošanas stratēģijas daļai, un tās mērķiem cita starpā ir jābūt šādiem:

- mazināt narkotiku piegādi cietumos;
- nodrošināt medicīniskas un nemedicīniskas intervences (t. i., psihosociālās un izglītības programmas);
- nodrošināt OAT no opioīdiem atkarīgiem ieslodzītajiem jebkurā ieslodzījuma posmā un citus kaitējuma mazināšanas pasākumus;
- nodrošināt atbilstošu turpmāko aprūpi;
- izstrādāt standartus, uzraudzību un pētniecību narkotiku jautājumos;
- nodrošināt personāla mācības un pilnveidi.

Politikai arī ir jāuzsver HIV vai B/C hepatīta inficēšanās risks, lietojot vielas, un jānorāda pārnēsāšanas veidi un aizsarglīdzekļi. Pats par sevi saprotams, ka ieslodzījuma vietu personālam, cieši sadarbojoties ar veselības aprūpes un citu iesaistīto (psihosociālo un izglītības) personālu, ir jāveic daudzdisciplinārs uzdevums – attiecīgo programmu izstrāde, īstenošana un uzraudzība.

Komiteja iesaka Latvijas iestādēm izstrādāt un īstenot visaptverošu stratēģiju cīņai pret narkotiku piegādi cietumos un nodrošināt pilnu medicīniskās un psihosociālās palīdzības klāstu ieslodzītajiem, kuriem ir ar narkotikām saistītas problēmas, ņemot vērā iepriekš tekstā minēto.

iii. Personāla klātbūtnes trūkums izmitināšanas telpās

71. Papildus neformālajai ieslodzīto hierarhijai un nelegālo narkotiku ietekmei cietumos trešais galvenais iemesls, kas veicina vardarbību starp ieslodzītajiem (un patiešām spēcīgu ieslodzīto neformālās hierarhijas ietekmi) apmeklētajos cietumos, ir pienācīgas personāla klātbūtnes trūkums ieslodzīto izmitināšanas telpās, kā to novēroja delegācija un atzina cietumu vadība.⁶⁷ 5. tabulā ir

64. Centrs piedāvāja divas rehabilitācijas programmas: *Atlantis* (pamatojas uz darbu ar personas pagātni un tagadni) un *Pathfinder* (vairāk vērsta uz sociālo prasmju attīstīšanu reintegrācijai).

65. Lai gan oficiālā centra ietilpība ir 50 cilvēki, Komitejas apmeklējuma laikā tajā atradās tikai 20 ieslodzītie.

66. Kā tika ziņots, daudzi ieslodzītie pieteicās uz Olaines centru, jo tā bija prasība viņu individuālajā soda izciešanas plānā. Tomēr, neņemot vērā pieteikšanos, neoficiālā aizlieguma dēļ uz turieni devās tikai ļoti neliels *ļevije* skaits, turklāt tikai tie, kuri bija gatavi tikt pazemināti kastā.

Galvenais šķērslis esot bijis tas, ka Olaines centrā dažādu kastu ieslodzītajiem bija jāglabā ēdiens vienos un tajos pašos ledusskapjos, jāizmanto vieni un tie paši katli, jāēd pie viena galda utt. Delegācijas aptaujātie *smotrjaščije* apgalvoja, ka viņi būtu gatavi "atcelt aizliegumu", ja cietumu administrācija nodrošinātu, ka dažādu kastu ieslodzītie centrā varētu dzīvot atsevišķi, kā tas notiek cietumos, taču, pēc viņu teiktā, varas iestādes nav gatavas šādam kompromisam.

67. Ieslodzījuma vietu vadības pārstāvji delegācijai norādīja, ka centrālās pārvaldes iestādes no tiem sagaida, ka viņi turpinās pildīt visus tos pašus un paredzētos pienākumus, bet ar aizvien mazāku darbinieku

sniegta informācija par 2024. gadā apmeklēto četru cietumu izmitināšanas vietās esošo ieslodzījuma vietu personālu, kā arī informācija par šo darbinieku vakancēm.

5. tabula

	Iestādes personāla klātbūtne izmitināšanas vietās (24 stundu maiņās)	Šādu darbinieku papildinājums	Šādu darbinieku vakances
Grīvas nodaļa (675 ieslodzītie vizītes laikā)	21	173	5 (3%)
Jēkabpils (264 ieslodzītie)	10	56	18 (32%)
Jelgava (273 ieslodzītie)	11	64	10 (16%)
Valmiera (217 ieslodzītie)	10	79	30 (38%)

Komitejas ieskatā, šāds personāla skaits ir pilnīgi nepietiekams, lai izpildītu cietuma personāla pienākumu aizsargāt ieslodzītos no citiem ieslodzītajiem, kuri varētu vēlēties viņiem nodarīt kaitējumu, vai lai nepieļautu nelegālo narkotiku nonākšanu cietumos un to turpmāku pārdošanu, tām nonākot cietumā. Turklāt, pašreizējais personāla skaits un pieeja neļauj attīstīt dinamisku drošības pieeju un veidot jēgpilnu saskarsmi starp ieslodzījuma vietu personālu un ieslodzītajiem, kas ļautu personālam izprast ieslodzīto vajadzības, palīdzēt viņiem risināt ikdienas dzīves jautājumus un motivēt viņus iesaistīties mērķtiecīgās darbībās.

Kā delegācijai teica viens no ieslodzītajiem, “viss šeit ir imitācija: imitējam disciplīnu, personāls imitē resocializāciju”. Komiteja uzskata, ka viens no galvenajiem šādas “imitācijas” cēloņiem ir nepietiekamais darbinieku skaits.

72. Kā delegācija uzzināja no intervijām ar ieslodzītajiem un personālu, lielāko daļu uzraudzības kopmītņu tipa telpās veica cietuma darbinieki, kuri vairākas reizes dienā apstaigāja ieslodzītos, bet korpusos ar kamerām – atrodoties stacionārajos posteņos un pēc vajadzības izlaižot un ielaižot ieslodzītos kamerās.

Patiesi, apmeklēto cietumu ieslodzīto izmitināšanas vietās esošā ieslodzījuma vietu personāla skaits bija tik mazs (attiecība visbiežāk bija no 22 līdz pat 32 ieslodzītajiem uz vienu darbinieku, un režīms paredzēja nelielu saskarsmi starp personālu un ieslodzītajiem), ka Komiteja nevarēja izvairīties no iespaida, ka šo cietumu personāls (un vadība) bija atstāts ikdienas cīņā ar pilnīgi nepietiekamiem cilvēkresursiem, bez pienācīga finansējuma un bez nepieciešamā Latvijas iestāžu atbalsta.

Turklāt sarunās ar darbiniekiem delegācija dzirdēja daudz šaubu par to, vai ieslodzījuma vietu pārvalde spēs atrast pietiekami daudz darbinieku jaunajam cietumam Liepājā, kuru ir plānots atvērt 2026. gadā un kura oficiālā ietilpība ir gandrīz četreiz lielāka nekā pašreizējā cietumu ietilpība. Tā kā Liepāja atrodas tālu no lielākās daļas citu ieslodzījuma vietu, bija daudz iebildumu, vai tā spēs piesaistīt darbiniekus no ieslodzījuma vietām, kuras pēc tā atvēršanas tiks slēgtas.

73. Komiteja uzskata, ka vardarbību starp ieslodzītajiem nevar atrisināt, ja vien cietumu vadība un personāls neatgūst kontroli pār situāciju cietumos, nevis nododot varu ieslodzīto neformālajai hierarhijai un tās līderiem. Lai to panāktu, iestādes personālam ir jāspēj pienācīgi īstenot savas pilnvaras. Tas cita starpā nozīmē, ka personālam ir jābūt pietiekamam, lai ieslodzījuma vietu

skaitu.

darbinieki varētu pienācīgi uzraudzīt ieslodzītos, efektīvi atbalstīt cits citu uzdevumu izpildē un jēgpilni sazināties ar ieslodzītajiem, veidojot uzticību un ticību viņu spējām aizsargāt ieslodzītos. Mazs personāla skaits ieslodzīto izmitināšanas vietās palielina gan vardarbības un iebiedēšanas risku starp ieslodzītajiem, gan spriedzi starp personālu un ieslodzītajiem, kā arī kavē nepieciešamo pozitīvo attiecību veidošanos starp ieslodzītajiem.

Komiteja vēlreiz aicina Latvijas iestādes steidzami rast risinājumu, lai ievērojami palielinātu to ieslodzījuma vietu darbinieku skaitu, kuri strādā tiešā saskarē ar ieslodzītajiem, nodrošinot viņiem daudz pievilcīgākus darba apstākļus, kā arī atbilstošu atalgojumu, atbilstošas mācības un motivāciju. Ja tas netiks panākts, būs praktiski neiespējami mazināt nelegālo narkotiku pieplūdumu un izskaust ieslodzīto neformālās hierarhijas ietekmi, tādējādi būtiski mazinot vardarbību starp ieslodzītajiem.

Jāveic arī pasākumi, lai atceltu 24 stundu maiņu režīmu apsardzes personālam, jo tas neizbēgami negatīvi ietekmē profesionālos standartus; ja nepieciešams, ir jārisina ar to saistītās darbinieku bažas.

Visbeidzot, Komiteja vēlas saņemt informāciju par to, kā Latvijas iestādes plāno nodrošināt pilnu Liepājas cietuma darbinieku skaitu, kad tas sāks darboties.

3. Citi ar veselības aprūpi ieslodzījuma vietās saistīti jautājumi

74. Komiteja ar bažām atzīmē, ka četros apmeklētajos cietumos ieslodzīto psihiatriskās aprūpes pieejamība bija nepietiekama, ņemot vērā to, ka ir daudz ieslodzīto ar garīgās veselības problēmām, jo īpaši saistībā ar atkarības problēmām. Īpaši sarežģīta situācija bija Jēkabpils un Valmieras cietumos, kuros psihiatrs vispār netika piesaistīts. Komiteja uzskata, ka pastāvīga psihiatra klātbūtne ieslodzījuma vietās ļauj laikus identificēt ieslodzītos ar garīgās veselības problēmām un nodrošināt atbilstošu ārstēšanu.

Komiteja iesaka veikt steidzamus pasākumus, lai nodrošinātu pastāvīgu psihiatra klātbūtni katrā cietumā.

75. Turklāt Komiteja uzzināja, ka, ņemot Valmieras cietumā, netika veiktas sistemātiskas tuberkulozes pārbaudes.

Komiteja iesaka Latvijas iestādēm nodrošināt, lai visās ieslodzījuma vietās jaunuzņemtie ieslodzītie 24 stundu laikā pēc uzņemšanas tiktu pakļauti visaptverošai medicīniskai apskatei (tostarp sistemātiskai tuberkulozes pārbaudei), ko veic ārsts vai kvalificēta medicīnas māsa, un pēc tam tiktu veikts brīvprātīgs HIV un B/C hepatīta tests.

76. Latvijas iestādes informēja Komiteju par plāniem no 2025. gada nodot ieslodzījuma vietu slimnīcu ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieka pakļautībā kā atsevišķu un neatkarīgu struktūrvienību. Iestādes uzskata, ka tas ļaus nodrošināt optimālāku atalgojumu veselības aprūpes personālam, kā arī uzlabos vispārējo veselības aprūpes nodrošināšanas pārvaldību cietumos. Iestādes arī informēja Komiteju par plāniem pastiprināt sadarbību ar Veselības ministriju, jo īpaši attiecībā uz psihiatriskās aprūpes nodrošināšanu ieslodzītajiem.

Saistībā ar to Komiteja atzīmē, ka politikas tendence Eiropā ir tāda, ka ieslodzījuma vietu veselības aprūpes pakalpojumi lielā mērā vai pilnībā ir Veselības ministrijas kompetencē.⁶⁸ Principā Komiteja atbalsta šo tendenci. Jo īpaši Komiteja ir pārliecināta, ka lielāka veselības ministriju dalība šajā jomā (tostarp attiecībā uz veselības aprūpes personāla pieņemšanu darbā, tā mācībām darba vietā, klīniskās prakses novērtēšanu, sertifikāciju un pārbaudēm) veicinās kvalitatīvas veselības aprūpes nodrošināšanu ieslodzījuma vietās esošajām personām, kā arī vispārējā principa par veselības aprūpes līdzvērtību ieslodzījuma vietās un plašākā sabiedrībā īstenošanu.

68. Skatīt arī Eiropas Cietumu noteikumu 40.1. un 40.2. punktu un šo punktu Komentārus.